

Міністерство освіти і науки України
Миколаївський національний аграрний університет

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Волхонська Анастасія Андріївна

УДК 657: 338.43

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗРАХУНКІВ З
КОНТРАГЕНТАМИ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВАХ**

Спеціальність 071 – облік і оподаткування
Галузь знань 07 – управління та адміністрування

Подається на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Науковий керівник: Лугова О.І., канд.екон.наук
Завідувач кафедри: Дубініна М.В., д-р екон.наук, професор

АНОТАЦІЯ

Волхонська А.А. Обліково-аналітичне забезпечення розрахунків з контрагентами у сільськогосподарських підприємствах. — Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеню «Магістр» за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування» у галузі знань 07 – Управління та адміністрування. — Миколаївський національний аграрний університет, Миколаїв, 2021.

Загальні процеси перетворень в українській системі бухгалтерського обліку, зумовлені зміною вимог до якості облікової інформації в нових економічних умовах, викликають необхідність переосмислення підходів до чинного порядку обліку та контролю розрахунків (дебіторської та кредиторської заборгованості), до формування показників звітності, а також перегляду можливостей економічного аналізу як ключового елемента системи управління у питаннях інтерпретації облікової інформації.

Питання обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з контрагентами набувають особливо гострого характеру для великих підприємств, що мають розгалужену мережу філій та підрозділів зі складною багаторівневою системою управління.

Відповідно до вищевикладеного, виникає потреба теоретико-методичної розробки принципів та процедур обліково-аналітичного забезпечення розрахунків із контрагентами.

Актуальність поставленої проблеми підтверджується увагою до неї вітчизняних та зарубіжних вчених.

У роботі уточнено поняття категорії «розрахунки». Розрахунки - дії щодо відчуження власних коштів на користь іншої особи або отримання коштів від іншої особи, що забезпечують здійснення зв'язків між економічними суб'єктами, як виробниками та споживачами, які мають взаємні зобов'язання, щодо руху результатів праці, отриманих не для власного споживання, а задоволення суспільних потреб. Запропоноване визначення

дозволяє встановити взаємозв'язок економічній категорії «розрахунки» з юридичним поняттям «зобов'язання», яке у бухгалтерському обліку відображається як дебіторська та кредиторська заборгованість.

Запропоновано комплекс заходів, що дозволить здійснювати контроль розрахунків з контрагентами і сприяти зниженню обсягів сумнівної дебіторської заборгованості. У цьому результаті вдосконалення розрахунків із покупцями безпосередньо вплинуть поліпшення розрахункових відносин із постачальниками. Обґрунтовано що раціональна організація контролю стану розрахунків дозволить підвищити ділову активність і платоспроможність організації, а також відповідальності за дотриманням платіжної дисципліни і, відповідно, впливає на фінансову стійкість підприємства в цілому.

Ключові слова: обліково-аналітичне забезпечення, контрагенти, розрахунки, дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, зобов'язання, покупці, постачальники.

Список наукових публікацій здобувача вищої освіти.

1. Баришевська І. В., Юношев С. Ю., Волхонська А. А. Сутність і місце облікової інформації в управлінні підприємством. *Modern Economics*. 2021. № 29(2021). С. 11-16. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V29\(2021\)-02](https://doi.org/10.31521/modecon.V29(2021)-02).

ANNOTATION

Volkhonskaya A. Accounting and analytical support of settlements with contractors in agricultural enterprises. - Qualification work on the rights of the manuscript.

Qualification work for the degree of "Master" in specialty 071 "Accounting and Taxation" in the field of knowledge 07 - Management and Administration. - Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, 2021.

General processes of transformation in the Ukrainian accounting system, due to changing requirements for the quality of accounting information in the new economic environment, necessitate a rethinking of approaches to the current accounting and control of settlements (receivables and payables), to the formation

of reporting indicators and reviewing economic analysis as a key element of the management system in the interpretation of accounting information.

The issues of accounting and analytical support of settlements with counterparties are particularly acute for large enterprises with an extensive network of branches and divisions with a complex multi-level management system.

In accordance with the above, there is a need for theoretical and methodological development of principles and procedures for accounting and analytical support of settlements with counterparties.

The urgency of the problem is confirmed by the attention of domestic and foreign scientists.

The concept of the category "calculations" is specified in the work. Calculations of actions for alienation of own funds in favor of another person or receipt of funds from another person, ensuring the implementation of links between economic entities, as producers and consumers who have mutual obligations, on the movement of labor results obtained not for their own consumption, and the satisfaction of social needs. The proposed definition allows to establish the relationship between the economic category of "calculations" with the legal concept of "liability", which is reflected in accounting as receivables and payables.

A set of measures has been proposed that will allow to control settlements with counterparties and help reduce the amount of doubtful receivables. This will directly affect the results of improving settlements with customers by improving settlement relations with suppliers. It is substantiated that the rational organization of control over the state of settlements will increase the business activity and solvency of the organization, as well as responsibility for compliance with payment discipline and, accordingly, affects the financial stability of the enterprise as a whole.

Keywords: accounting and analytical support, contractors, calculations, receivables, accounts payable, liabilities, buyers, suppliers.

List of scientific publications of the applicant.

1. Baryshevska I., Yunoshev S., Volkhonska A. (2021). Essence and Place of Accounting Information in the Management of the Enterprise. *Modern Economics*, 29(2021), 11-16. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V29\(2021\)-02](https://doi.org/10.31521/modecon.V29(2021)-02).

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗРАХУНКІВ ІЗ КОНТРАГЕНТАМИ	11
1.1. Розрахунки та зобов'язання як категорія бухгалтерського обліку	11
1.2. Розкриття інформації про розрахунки з контрагентами у фінансовій звітності з урахуванням вимог національних та міжнародних стандартів обліку та звітності	21
1.3. Взаємозв'язок обліку, аналізу та контролю в системі обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з контрагентами	29
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ ІЗ КОНТРАГЕНТАМИ	33
2.1. Організаційно-економічна характеристика діяльності ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв	33
2.2. Організаційні аспекти розрахунків з контрагентами та їх вплив на бухгалтерський облік дебіторської та кредиторської заборгованості	40
2.3. Облік та розкриття у фінансовій звітності інформації про розрахунки з контрагентами	48
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З КОНТРАГЕНТАМИ	63
3.1. Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості	63
3.2. Шляхи вдосконалення обліку розрахунків з контрагентами	76
3.3. Підвищення ефективності внутрішнього контролю стану розрахунків із контрагентами	80
ВИСНОВКИ	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	93
ДОДАТКИ	100

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах розрахунки з контрагентами підприємств можуть містити у собі значні економічні ризики. Невиконання договірних зобов'язань, невчасне погашення заборгованості, здійснення неефективної політики комерційного кредитування - це далеко не всі проблеми, з якими зіткаються підприємства у повсякденній діяльності. При цьому навіть одна із перелічених ризикових подій може призвести до значних фінансових втрат. Дані обставини зумовлюють необхідність постійної та пильної уваги до сфери розрахунків з боку менеджменту підприємства, а також необхідність належного обліково-аналітичного забезпечення, без якого неможливе здійснення ефективної управлінської діяльності.

Загальні процеси перетворень в українській системі бухгалтерського обліку, зумовлені зміною вимог до якості облікової інформації в нових економічних умовах, викликають необхідність переосмислення підходів до чинного порядку обліку та контролю розрахунків (дебіторської та кредиторської заборгованості), до формування показників звітності, а також перегляду можливостей економічного аналізу як ключового елемента системи управління у питаннях інтерпретації облікової інформації.

Питання обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з контрагентами набувають особливо гострого характеру для великих підприємств, що мають розгалужену мережу філій та підрозділів зі складною багаторівневою системою управління.

Відповідно до вищевикладеного, виникає потреба теоретико-методичної розробки принципів та процедур обліково-аналітичного забезпечення розрахунків із контрагентами.

Актуальність поставленої проблеми підтверджується увагою до неї вітчизняних та зарубіжних вчених.

Ступінь розробленості проблеми. Теоретичні та прикладні аспекти організації бухгалтерського обліку розрахунків із контрагентами розкриті у

працях вітчизняних вчених та практиків: Н. Ахновська, С. Береза, М. Білик, І. Бланк, Г. Власюк, А. Гончарук, В. Гуня, Б. Едвардс, Т. Єдинак, Ю. Каверін, В. Козлов, Л. Костирко, Л. О. Лігоненко, Н. Левченко, Н.М. Новікова, Н. М. Малюга, Н.І. Петренко, М. Савлук, В. В. Сопко, А. Чухно та ін.

Достойно оцінюючи науковий внесок названих вчених, слід зазначити, що питання комплексного обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з контрагентами не розроблено достатньою мірою. Залишаються дискусійними та вимагають додаткових досліджень деякі аспекти нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку, способи оцінки та розкриття дебіторської та кредиторської заборгованості у звітності. Не отримали належного розвитку окремі суттєві моменти аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості. Залишаються без належної уваги питання організації та методики внутрішнього аудиту розрахунків із контрагентами.

Недостатня теоретична та методична розробленість цієї проблеми, її актуальність та зростаюча практична значимість визначили вибір теми та основні напрямки кваліфікаційної роботи.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у комплексному дослідженні теоретичних та організаційно-методичних засад обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з контрагентами та розроблення напрямів вдосконалення системи бухгалтерського обліку, аналізу та контролю дебіторської та кредиторської заборгованості.

Для досягнення поставленої мети передбачається виконати наступні завдання:

- уточнити економічну сутність розрахунків та зобов'язань у системі бухгалтерського обліку;
- визначити вплив трактування зобов'язань на бухгалтерський облік дебіторської та кредиторської заборгованості;
- провести порівняльний аналіз вітчизняних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку дебіторської та кредиторської заборгованості та формування звітності;

- дослідити взаємодію бухгалтерського обліку, економічного аналізу та контролю у системі обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з контрагентами;
- виявити та узагальнити вплив організаційних аспектів розрахунків з контрагентами на результати бухгалтерського обліку дебіторської та кредиторської заборгованості;
- розробити методику обліку та відображення у звітності дебіторської та кредиторської заборгованості, схильної до впливу тимчасової вартості грошей;
- розширити склад показників та запропонувати методику аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості орієнтованого на формування економічно обґрунтованою інформацією;
- розробити рекомендації щодо організації та методики внутрішнього аудиту розрахунків із контрагентами.

Предметом дослідження є теоретичні аспекти, методичні та практичні питання, пов'язані з формуванням системи обліково-аналітичного забезпечення розрахунків із контрагентами.

Об'єктом дослідження було обрано існуючу практику обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з контрагентами у ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв.

Методологічною основою дослідження послужив діалектичний підхід до явищ та процесів господарського життя. У процесі дослідження застосовувалися процесний та системний підходи до вивчених проблем, загальнонаукові методи: спостереження, порівняння, аналіз та синтез, індукція та дедукція, економіко-статистичний, монографічний.

Теоретичну базу дослідження склали наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців з проблем організації та методології бухгалтерського обліку, економічного аналізу та контролю та їх окремих напрямів; законодавчі та нормативні акти щодо регулювання бухгалтерського обліку та оподаткування в Україні; національні та міжнародні стандарти обліку.

Інформаційною базою роботи послужили методичні та інструктивні матеріали з питань організації бухгалтерського обліку, аналітичні матеріали періодичних фахових видань монографічної та іншої наукової літератури, експертні розробки вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, а також бухгалтерський баланс, звіт про фінансові результати обраного підприємства.

Наукова новизна результатів проведеного дослідження полягає у розробці рекомендацій, спрямованих на вдосконалення існуючої методичної бази бухгалтерського обліку, аналізу та контролю дебіторської та кредиторської заборгованості в умовах реформування українського обліку відповідно до вимог міжнародних стандартів.

Окрім наукової новизни можемо виділити наукові результати проведеного дослідження:

- розкрито сутність категорії «розрахунки» із загальноекономічної позиції та особливості її інтерпретації у бухгалтерському обліку; встановлений взаємозв'язок категорій «розрахунки» та «зобов'язання» (у сфері економіки, права та бухгалтерського обліку);
- системно представлені спільні та відмінні риси у підходах до сутності, визнання, оцінки та списання дебіторської та кредиторської заборгованості та розкриття інформації про розрахунки з контрагентами в бухгалтерській звітності на підставі аналізу вимог національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та звітності;
- визначено роль бухгалтерського обліку, економічного аналізу та контролю в системі обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з контрагентами як невід'ємних та взаємопов'язаних елементів управління підприємств.

Теоретична та практична значимість роботи. Теоретична значимість дослідження полягає у науковому узагальненні, уточненні та розробці нових положень та підходів, що стосуються обліково-аналітичного забезпечення розрахунків із контрагентами.

Практична значимість проведеного дослідження полягає у можливості використання методичних та практичних рекомендацій щодо формування системи обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з контрагентами у ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв з метою підвищення ефективності управління дебіторською та кредиторською заборгованістю.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг кваліфікаційної роботи складає 92 сторінки друкованого тексту. Список використаних джерел налічує 66 найменувань. У роботі 2 додатків, 30 таблиць та 6 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКОВО- АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗРАХУНКІВ ІЗ КОНТРАГЕНТАМИ

1.1 Розрахунки та зобов'язання як категорія бухгалтерського обліку

У процесі господарської діяльності підприємства постійно вступають у взаємовідносини з іншими суб'єктами господарювання, які виникають внаслідок кругообігу господарських засобів і називаються розрахунками. Вони опосередковують розподіл і перерозподіл суспільного продукту, перехід його з товарної форми в грошову, і навпаки.

Відвантажуючи виготовлену продукцію, підприємство не отримує оплату одразу, тобто відбувається кредитування покупця. Тому протягом періоду від моменту відвантаження продукції до моменту надходження платежу кошти підприємства знаходяться у вигляді дебіторської заборгованості.

У процесі господарської діяльності у підприємства може виникнути і кредиторська заборгованість. Кредиторська заборгованість - це найбільш «вагома» частина зобов'язань підприємства, до яких тепер включаються довгострокові і поточні зобов'язання, забезпечення і непередбачені зобов'язання, які раніше не враховувалися.

Порядок і форми розрахунків між контрагентами визначаються в господарських договорах. Це найбільш розповсюджена та важлива основа виникнення зобов'язань, основна форма реалізації товарно-грошових відносин у ринковій економіці. Розрахунки з постачальниками є кредиторською заборгованістю за товари, роботи, послуги за умов наступної оплати або іншого погашення зобов'язань. У випадку здійснення передплати в бухгалтерському обліку виникає дебіторська заборгованість за авансами

виданими.

Розрахунки з контрагентами, під якими прийнято розуміти здебільшого розрахунки з постачальниками та підрядниками, покупцями та замовниками, завжди були предметом пильної уваги з боку керівництва підприємства. У сучасних умовах, коли суб'єктам господарювання доводиться здійснювати свою діяльність в умовах все більшого загострення конкурентного середовища, розрахунки з контрагентами набувають особливого характеру і є одним із ключових елементів у питаннях виживання підприємств. Від стану розрахунків із контрагентами багато в чому залежить стійкість фінансового стану підприємств, ефективність їх функціонування та перспективи подальшого розвитку.

Незважаючи на давній історичний характер таких категорій обліку як «зобов'язання», «заборгованість» та «розрахунки», на сьогоднішній день серед науковців все ще існують суперечності щодо визначення даних категорій. У частині зобов'язань також не існує однакової назви. Є ряд країн, в яких такі розділи називаються зобов'язаннями (Україна, Великобританія, Ізраїль, Словацька Республіка, Республіка Молдова, Республіка Таджикистан, Азербайджанська Республіка, Республіка Казахстан) або розрахунками (Республіка Білорусь, Франція, Польща, Республіка Болгарія) [1]. Тому, перш за все, розглянемо сутність досліджуваних категорій. За результатами критичного аналізу і порівняння думок різних вчених в галузях бухгалтерського обліку, економіки та права щодо трактування категорій «зобов'язання», «заборгованість», «розрахунки» доцільно виокремити та розглянути їх з трьох точок зору (табл. 1.1).

Отже, при розкритті сутності категорії зобов'язання необхідно вказувати, що це є заборгованість, а не суто розрахунки. Зобов'язання – це вимоги, які пред'являються на активи підприємства кредиторами, або іншими словами, нерегульована заборгованість підприємства [3], розрахунок – це: 1) результат обчислення яких-небудь даних; обрахунок; 2) виплата грошей за роботу, по боргових зобов'язаннях, оплата рахунків і т. ін. [4].

Таблиця 1.1 Розмежування категорій «зобов'язання», «заборгованість» та «розрахунки»

Ознака	Зобов'язання	Заборгованість	Розрахунки
Юридична сутність	Цивільні правовідносини, в силу яких одна сторона (боржник) зобов'язана здійснити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію або утриматися від цієї дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його зобов'язань	Боргові зобов'язання	Різновид цивільних відносин, які виникають внаслідок вчинення платником дій, що спрямовані на здійснення платежу на користь іншої особи
Економічна сутність	Зобов'язання організації перед контрагентами повинні розглядатися як статті його доходів, а зобов'язання контрагентів перед організацією - як статті його витрат	Грошові суми, які підлягають сплаті, але не сплачені	Грошові взаємовідносини, що виникають між організаціями по товарних і нетоварних операціях
Бухгалтерська сутність	Заборгованість підприємства, що виникла в наслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють в собі економічні вигоди	Сума боргів належних фірмі (суспільству, компанії і т.д.) від фізичних або юридичних осіб, які виникли в ході господарських взаємовідносин з ними	Розрахунки за товарними операціями – безготівкові розрахунки за товарно-матеріальні цінності, виконані роботи та надані послуг чеками, акредитивами чи іншими розрахунковими документами; та розрахунки за нетоварні операції – безготівкові розрахунки, пов'язані з бюджетом і органами соціального, державного страхування та ін.

Джерело: [2]

Отже, сам термін розрахунки означає процес погашення заборгованості. Враховуючи те, що на рахунках бухгалтерського обліку фіксуються дані на певний момент часу, то даний термін застосовувати не доцільно. Адже заборгованість є первинним поняттям, а розрахунки вторинним, останні можуть виникати в наслідок виникнення та погашення заборгованості [2].

У вітчизняній практиці домінує трактування поняття «зобов'язання» з юридичної точки зору. Як юридична категорія господарське зобов'язання – це господарські відносини, що регулюються правом. У силу існування цих

відносин одна сторона уповноважена вимагати від іншої здійснення господарських операцій: передачі майна, виконання робіт, надання послуг, а інша сторона зобов'язана виконувати вимоги щодо предмету зобов'язання і має при цьому право вимагати відповідну винагороду – сплату коштів, зустрічні послуги [5]. Таким чином, сутність зобов'язання складають права та обов'язки сторін. Наприклад, у договорі купівлі-продажу покупець має право вимагати від продавця передати йому придбаний товар. Цьому праву покупця відповідає обов'язок продавця передати покупцеві проданий йому товар.

З економічної точки зору зобов'язання розглядається як кредиторська заборгованість, що значно звужує це поняття. Проте, саме в такій інтерпретації воно використовується бухгалтерами-практиками. В обліку зобов'язання – це джерело формування фінансових ресурсів для фінансування операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства. У майбутньому заборгованість за зобов'язаннями має бути погашена шляхом передачі певних активів або послуг. Таким чином, зобов'язання – це вимоги кредиторів стосовно активів підприємства. Наявність зобов'язань (боргів) зменшує економічні вимоги підприємства і його капітал. У цивільному та господарському праві зобов'язання виникає з договору, незалежно від того, чи відбулися вже певні дії щодо його виконання. В обліку в момент підписання договору зобов'язання не відображається. Тобто, в обліку відображаються тільки ті зобов'язання, які виникають з виконання договорів, але зовсім не з самих договорів [6].

Отже, не всі зобов'язання, які виникають у цивільному та господарському праві відображаються в обліку. Виділення із усього комплексу зобов'язань підприємства їх обмеженої частини, яка відображається у бухгалтерській звітності, передбачає кваліфікацію ряду зобов'язань суб'єктів господарювання для цілей бухгалтерського обліку як умовних [7].

В економічній літературі термін «розрахунки» трактують як «здійснення платежу за будь-що», що не дозволяє ідентифікувати суб'єктів, і не виявляє

сутності аналізованого процесу. У зв'язку з цим вважаємо, що доцільно уточнити поняття категорії «розрахунки». Розрахунки - дії щодо відчуження власних коштів на користь іншої особи або отримання коштів від іншої особи, що забезпечують здійснення зв'язків між економічними суб'єктами, як виробниками та споживачами, які мають взаємні зобов'язання, щодо руху результатів праці, отриманих не для власного споживання, а задоволення суспільних потреб.

Запропоноване визначення дозволяє встановити взаємозв'язок економічний категорії «розрахунки» з юридичним поняттям «зобов'язання», яке у бухгалтерському обліку відображається як дебіторська та кредиторська заборгованість.

Дебіторська заборгованість являє собою суму боргів, належних підприємству від юридичних та/або фізичних осіб в результаті господарських відносин між ними, або відволікання коштів з обороту підприємства та використання їх іншими юридичними або фізичними особами. Також дебіторська заборгованість має наступні характеристики:

- виникає в наслідок виникнення договірних зобов'язань або законодавчих актів;
- є складовою оборотних активів підприємства, має високу ліквідність;
- часто розглядається як іммобілізовані оборотні кошти підприємства, в наслідок яких відбувається кредитування його контрагентів;
- є відображенням певних транзакцій на рахунках бухгалтерського обліку;
- її величина впливає на діяльність підприємства і на його фінансовий стан;
- її оцінка може бути проведена різними способами, що впливає на величину заборгованості в вартісному вираженні;
- може бути предметом маніпуляцій з боку керівництва підприємства, так як містить оцінну величину - резерв сумнівних боргів.

Майже всі теоретики, з бухгалтерської точки зору, вбачають у

розрахунках взаємну величину боргів. Проте дебіторська заборгованість є різностороннім явищем, яке не можна оцінювати однозначно[8]. Більшість науковців (42%) дотримуються погляду, що дебіторська заборгованість, а є боргом (заборгованістю). Другу позицію (17%) займають автори з точкою зору стосовно дебіторської заборгованості як вимог (прав). На третьому місці знаходиться дебіторська заборгованість як фінансовий актив (13%) (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 Систематизація наукових поглядів дефініції «дебіторська заборгованість»

№з/п	Джерело (автор)	Сутність
1	2	3
Відповідно до чинного законодавства		
1	Цивільний кодекс України [9]	Дебітор – це сторона із зобов'язанням. У свою чергу, зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. До зобов'язань також відносяться обов'язки утримуватись від певних дій
2	Господарський кодекс України [10]	Господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених кодексом, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у т. ч. боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта, або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку
3	НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»[11]	Дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів на певну дату. А дебітори – це юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів
4	НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти»[12]	Дебіторська заборгованість, не призначена для перепродажу - дебіторська заборгованість, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт, послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для перепродажу. Дебіторська заборгованість визначається як фінансовий актив, а саме контракт, що надає право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства
5	МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [13]	Визначає дебіторську заборгованість як фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства
Наукові підходи до трактування в літературних джерелах		
6	Яремко І.Й. [14]	Дотримується ідеї, що виходячи з суто економічної точки зору, трактування дебіторської заборгованості найдоцільніше розглядати як вилучений капітал
7	Берега С. Л. [15]	Дебіторською заборгованістю розуміє суму боргів юридичних та фізичних осіб перед підприємством
8	Кундря-Висоцька О.П. [16]	Вважає дебіторською заборгованістю суму коштів на стадії розрахунків, на яку очікує підприємство (кошти в розрахунках)
9	Завгородній В. П. [17]	Трактує дебіторську заборгованість як заборгованість підприємства, працівників і фізичних осіб даному підприємству. Боржники підприємства називаються дебіторами

Продовження табл. 1.2

1	2	3
10	Лігоненко Л.О.[18]	Вважає, що дебіторська заборгованість – це включені до складу майна підприємства його майнові вимоги до інших осіб, що є його боржниками в правовідносинах, які виникають за різних обставин
11	Матицина Н.[19]	Притримується особливої точки зору, що дебіторська заборгованість – це розмір неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності виконати грошові зобов'язання перед підприємством після настання встановленого договором строку їх оплати
12	Русалева Л.А., Богаченко В.М., Калачева Т.М. [20]	Дебіторська заборгованість –заборгованість різноманітних організацій або окремих осіб даної організації. Дебіторами називаються організації або окремі особи, які використовують кошти даної організації
13	Волков Д.Л.[21]	Дебіторська заборгованість – заборгованість покупців, замовників, громадян, інших дебіторів
14	Кругляк Б.С.[22]	Дотримується думки, що дебітор – це юридична, фізична особа, що має грошову та майнову заборгованість іншим особам за продукцію, роботи, послуги та товари. Дебіторська заборгованість у науковця розглядається як сума боргів фірми, яка виникла в результаті господарсько-фінансових відносин
15	Бланк І.О. [23]	Дебіторська заборгованість – сума заборгованості на користь підприємства у вигляді фінансових зобов'язань юридичних та фізичних осіб
16	Полякова С. І. та ін.[24],Краснова Л.П. та ін.[25]	Визначають дебіторську заборгованість як заборгованість перед підприємством різноманітних контрагентів
17	Гетьман В.Г.[26]	Трактує дебіторську заборгованість як частинуоборотних активів організації, що направлені на розрахунки з юридичними та фізичними особами
18	Бакаєв А.С., Безруких П.С., Врублевський Н.Д. [27]	Вважають, що за економічним змістом дебіторська заборгованість – це майнові вимоги, які входять до складу активів організації, до інших юридичних і фізичних осіб, що є їх боржниками. У даному випадку дебіторська заборгованість виступає майном, в тому числі грошовими коштами, які заборгували даній організації інші особи. Вона утворюється при виконання договірних зобов'язань, в яких дана організація виступає у якості кредитора, який має право вимоги до іншої сторони – дебітора
19	Сопко В. [28]	Дотримується точки зору, що об'єктом обліку дебіторської заборгованості є суми боргових вимог (заборгованостей), які утворилися у різних юридичних та фізичних осіб перед підприємством у процесі діяльності
20	Г. А.Велш, та ін [29], Л. Дж. Честін, та ін[30]	Притримуються думки стосовно дебіторської заборгованості як всіх вимог підприємства до інших юридичних та фізичних осіб щодо грошей, товарів чи послуг
21	Керміт Д. Ларсон, та ін[30], Дж. К. Ван Хорн та ін[31]	Характеризують дебіторську заборгованість як частину оборотних активів підприємства, що направлена на розрахунки з юридичними та фізичними особами. А також, визначають дебіторську заборгованість як суму, яка підлягає отриманню від клієнтів в результаті реалізації їм товарів в кредит
22	Нашкерська Г.В. [32]	Пропонує навести визначення поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи і послуги як фінансовий актив, створений підприємством шляхом надання безпосередньо дебіторові продукції, товарів, робіт, послуг, який обумовлює право отримати від нього грошові кошти або інший фінансовий актив
23	Черненко Л.В.[33]	Трактує категорію «дебіторська заборгованість» як право (вимога), що належить продавцю-кредитору на повернення боргів контрагентами, та фінансовий ресурс, що тимчасово вилучений з кругообігу і підлягає поверненню в майбутньому

Джерело: узагальнено за [9-33]

Дискусійність даного питання та відсутність серед авторів єдиного розуміння визначення поняття «дебіторська заборгованість» підтверджується різноманітним існуючим науковим поглядів, як серед вітчизняних, так і

зарубіжних дослідників. Виходячи з вищезазначеного, автори Н. С. Акімова, О. В. Топоркова, Т. О. Євлаш, О. О. Говоруха вважають, що доцільно інтерпретувати облікову категорію «дебіторська заборгованість» як вимогу (право) на отримання фінансових та майнових ресурсів від юридичних та фізичних осіб, що заборгували підприємству в результаті минулих подій та які підлягають поверненню в майбутньому [8].

Не менш важливим питанням в організації бухгалтерського обліку заборгованості є дослідження її класифікації. Класифікацію дебіторської заборгованості, узагальнену на підставі матеріалів законодавчо-нормативних та наукових джерел [11, 34, 35, 36], наведено в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 Класифікація дебіторської заборгованості

Вид дебіторської заборгованості	Визначення
1	2
1. За терміном погашення	довготермінова дебіторська заборгованість - «сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу»
	короткотермінова (поточна) дебіторська заборгованість - «сума дебіторської заборгованості, яка виникає в процесі нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців від дати балансу». Своєю чергою, поточну дебіторську заборгованість з метою визначення резерву сумнівних боргів можна поділити на групи за термінами непогашення: заборгованість із терміном непогашення до 30 днів; заборгованість з терміном непогашення від 31 до 60 днів; заборгованість з терміном непогашення від 61 до 90 днів; заборгованість з терміном непогашення понад 90 днів.
2. За своєчасністю погашення	строкова дебіторська заборгованість - дебіторська заборгованість, за якою термін сплати не настав
	пролонгована дебіторська заборгованість - дебіторська заборгованість, оплату якої відтерміновано на певний час
	протермінована дебіторська заборгованість - дебіторська заборгованість, не погашена своєчасно у визначений термін
3. За ймовірністю погашення	нормальна - дебіторська заборгованість з високим рівнем ймовірності погашення
	сумнівна - дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість у її погашенні боржником
	безнадійна - дебіторська заборгованість, щодо якої є переконаність у її неповерненні боржником або за якою минув термін позовної давності
4. За об'єктом виникнення	дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги
	дебіторська заборгованість за виплатами працівникам
	дебіторська заборгованість за податками - це дебіторська заборгованість фінансових і податкових органів, а також переплата за податками, зборами та іншими платежами до бюджету
	дебіторська заборгованість за соціальними платежами

Продовження табл. 1.3

1	2
	дебіторська заборгованість за неоплаченим капіталом
	дебіторська заборгованість за претензіями-суми, які пред'явлені постачальникам, підрядникам, транспортним та іншим організаціям, а також за пред'явленими та визнаними штрафами, пенею, неустойками
	дебіторська заборгованість за виданими авансами - це сума авансів, наданих іншим підприємствам у рахунок наступних платежів
	дебіторська заборгованість за нарахованими доходами - дебіторська заборгованість, що виникла в результаті фінансової діяльності підприємства щодо придбання ним акцій, інших боргових зобов'язань, а також часток в статутному капіталі інших підприємств
5. За видом контрагента	дебіторська заборгованість покупців (споживачів)
	дебіторська заборгованість постачальників
	дебіторська заборгованість працівників
	дебіторська заборгованість бюджету
	дебіторська заборгованість фондів соціального страхування; тощо
6. За національною ознакою дебіторів	заборгованість вітчизняних дебіторів
	заборгованість іноземних дебіторів
7. За валютою розрахунків	дебіторська заборгованість у національній валюті
	дебіторська заборгованість у іноземній валюті
8. За забезпеченістю	незабезпечена дебіторська заборгованість
	дебіторська заборгованість, забезпечена: заставою, векселем, страховкою, порукою, гарантією тощо
9. За формою погашення	монетарна дебіторська заборгованість - дебіторська заборгованість, яка повинна бути погашена грошовими коштами чи їх еквівалентами
	немонетарна дебіторська заборгованість - дебіторська заборгованість, яка повинна бути погашена у формі отримання товарно-матеріальних цінностей, робіт, послуг тощо
10. За величиною	дебіторська заборгованість незначної величини - сума заборгованості, яка не впливає на фінансовий стан підприємства
	дебіторська заборгованість допустимого обсягу - сума заборгованості, яка може існувати та пов'язана з нормальним функціонуванням підприємства
	дебіторська заборгованість критичного обсягу - сума заборгованості, можливе непогашення якої може істотно погіршити фінансовий стан підприємства
11. За способом оцінювання	дебіторська заборгованість, оцінена за первісною вартістю - номінальна сума дебіторської заборгованості, за якою вона історично (фактично) була утворена
	дебіторська заборгованість, оцінена за чистою реалізаційною вартістю - сума поточної дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів
	дебіторська заборгованість, оцінена за теперішньою вартістю - дисконтована сума дебіторської заборгованості, яка підлягає отриманню і визначена за відповідною поточною відсотковою ставкою з відрахуванням резервів сумнівних боргів та витрат на отримання дебіторської заборгованості
12. За охопленням планом	запланована дебіторська заборгованість - виникнення якої очікуване та передбачене плановою документацією підприємства
	незапланована дебіторська заборгованість - виникнення якої не очікуване та не передбачене плановою документацією підприємства

Джерело:[11,34,35,36]

Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума (рис. 1.1).

Рисунок 1.1 Критерії визнання дебіторської заборгованості активом

Джерело: узагальнено автором за [11]

В умовах нестабільної ринкової економіки ризик несплати або несвоєчасної оплати рахунків збільшується, це призводить до появи дебіторської і кредиторської заборгованості. Частина цієї заборгованості в процесі фінансово-господарської діяльності неминуха і повинна перебувати в рамках допустимих значень. Сумнівна дебіторська заборгованість і прострочена кредиторська заборгованість свідчать про порушення постачальниками і клієнтами фінансової та платіжної дисципліни, що вимагає негайного вжиття відповідних заходів для усунення негативних наслідків. Своєчасне вжиття цих заходів, можливо, тільки при здійсненні з боку підприємства систематичного контролю.

Взаємозв'язок між дебіторською та кредиторською заборгованістю полягає в тому, що дебіторська є джерелом покриття кредиторської. У той самий час за умов інфляції зростання кредиторської заборгованості вигідніше

для підприємства.

Кредиторська заборгованість - це сума боргів одного підприємства іншим юридичним або фізичним особам. Вона виникає внаслідок не співпадання часу оплати за товар або послуги з моментом переходу права власності на них або незакінчених розрахунків за взаємними зобов'язаннями, в тому числі з дочірніми і залежними товариствами, персоналом підприємства, з бюджетом та позабюджетними фондами, з одержаних авансів, попередній оплаті і т.п.

Поняття дебіторської та кредиторської заборгованостей не завжди несуть у собі негативний відтінок слова «борг». Найчастіше це лише прийняті, але ще виконані зобов'язання [37].

Т.І. Кришталева [38] вважає, що достовірне відображення в обліку кредиторської та дебіторської заборгованості з обліку розрахунків із постачальниками має велике значення, оскільки суми балансових залишків за цими заборгованостями та періоди оборотності кожної з них впливають на оцінку фінансового стану всієї організації в цілому.

1.2. Розкриття інформації про розрахунки з контрагентами у фінансовій звітності з урахуванням вимог національних та міжнародних стандартів обліку та звітності

Значимість розрахунків із контрагентами велика ще й тому, що стосовно бухгалтерського балансу вони займають суттєві позиції як у активі, за наявності довгострокової і короткострокової дебіторську заборгованість, і у пасиві, за наявності кредиторської заборгованості із різним ступенем виконання зобов'язань.

Оскільки бухгалтерський облік на підприємстві повинен здійснюватися виходячи з норм діючого законодавства, проведемо аналіз порядку відображення дебіторської заборгованості в обліку та фінансовій звітності та

встановлено перелік основних НП(С)БО, в яких розкриваються особливості оцінки та надання інформації щодо різних видів дебіторської заборгованості (табл.1.4).

Таблиця 1.4 Визначення порядку оцінки дебіторської заборгованості та розкриття інформації про неї у НП(С)БО

№ з/п	Назва НП(С)БО	Вид дебіторської заборгованості	Визнання, оцінка та відображення в обліку дебіторської заборгованості
1	2	3	4
1.	НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»	Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	Надаються умови визнання дебіторської заборгованості активом. Наводиться порядок визначення резерву сумнівних боргів виходячи з платоспроможності окремих дебіторів, питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на умовах наступної оплати або на основі класифікації дебіторської заборгованості. Описується порядок здійснення класифікації дебіторської заборгованості та порядок виключення безнадійної дебіторської заборгованості з активів.
2.	НП(С)БО 14 «Оренда»	Дебіторська заборгованість орендаря	Визначається відображення в обліку орендодавця наданого у фінансову оренду об'єкта - дебіторської заборгованості орендаря.
3.	Н(С)БО 13 «Фінансові інструменти»	Дебіторська заборгованість, що є фінансовим активом	Визначаються методологічні засади формування в обліку інформації про дебіторську заборгованість, не призначена для перепродажу (виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт, послуг без- посередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для перепродажу). Дебіторська заборгованість визначається як фінансовий актив, а саме контракт, що надає право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства.
4.	НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів»	Дебіторська заборгованість в іноземній валюті	Визначається порядок формування в обліку інформації про дебіторську заборгованість в іноземній валюті
5.	НП(С)БО 23 «Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін»	Дебіторська заборгованість пов'язаних сторін	Визначаються операції пов'язаних сторін та методи, за якими здійснюється оцінка їх активів або зобов'язань. У примітках до фінансової звітності наводиться інформація про суми дебіторської заборгованості за операціями пов'язаних сторін.

Продовження табл. 1.4

1	2	3	4
6.	НП(С)БО 18 «Будівельні контракти»	Дебіторська заборгованість замовників за будівельним контрактом	Визначаються засади формування підрядниками у обліку інформації про дебіторську заборгованість замовників, пов'язану з виконанням робіт за будівельними контрактами, та її розкриття у фінансовій звітності.
7.	НП(С)БО 17 «Податок на прибуток»	Дебіторська заборгованість з поточного податку на прибуток	Визначаються порядок формування в обліку інформації про дебіторську заборгованість з поточного податку на прибуток (відстрочений податковий актив).

Джерело:[11,12,39,40,41,42,43]

В умовах розвитку міжнародного співробітництва та приведення національного законодавства з бухгалтерського обліку до норм міжнародних стандартів особливої актуальності набуває облік дебіторської заборгованості. Порівняльний аналіз визнання, оцінки, та припинення визнання дебіторської заборгованості в обліку згідно з НП(С)БО та МСБО подано в табл. 1.5.

Таблиця 1.5 Порівняльний аналіз НП(С)БО та МСБО щодо відображення дебіторської заборгованості в обліку

Показник	НП(С)БО	МСБО
1	2	3
Первісне визнання активом	НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»: - якщо існує ймовірність отримання майбутніх економічних вигод; - може бути достовірно визначена її сума	МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»: – коли підприємство стає стороною контракту і внаслідок цього має юридичне право отримувати грошові кошти
	Визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг	
Дохід визнається	НП(С)БО 15 «Дохід»: – покупцеві передано ризики й винагороди, пов'язані з правом власності на продукцію (товар, інший актив); – підприємство не здійснює надалі управління та контролю за реалізованою продукцією; – сума доходу (виручка) може бути достовірно визначена; – є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигід підприємства, а витрати, пов'язані з цією операцією, можуть бути достовірно визначені	МСБО 18 «Дохід»: – підприємство передало покупцеві суттєві ризики та винагороди, пов'язані з власністю на продукцію; – підприємство більше не бере участі в управлінні і не контролює продану продукцію (товари); – сума доходу може бути достовірно оцінена; – існує ймовірність надходження економічних вигід, пов'язаних з операцією, на підприємство; – витрати, які були або будуть понесені в зв'язку з операцією, можуть бути достовірно оцінені

Продовження табл. 1.5

1	2	3
Оцінка	Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги – за чистою реалізаційною вартістю. Довгострокова дебіторська заборгованість (на яку нараховуються проценти) – за теперішньою вартістю	Поточна дебіторська заборгованість – за справедливою вартістю, до якої додаються витрати на операцію. Дебіторська заборгованість після первісного визнання оцінюється по амортизованій собівартості. При чому повинна відбуватися перевірка на зменшення корисності
Групування дебіторської заборгованості	Згідно з визначеннями, наведеними НП(С)БО 10, дебіторська заборгованість поділяється на поточну і довгострокову.	МСБО 39: Дебіторська заборгованість поділяється на ініційовану підприємством та неініційовану. Ініційована підприємством – це фінансовий актив, створений підприємством шляхом надання товарів чи послуг прямо боржникові
Методи формування резерву сумнівних боргів	Величину резерву сумнівних боргів визначають за одним із методів: застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості або застосування коефіцієнта сумнівності	Не передбачено
Відображення в балансі	Поточна – актив балансу, розділ «Оборотні активи» Довгострокова – актив балансу, розділ «Необоротні активи»	Актив балансу у вигляді сальдо за рахунками «Рахунки до отримання», скоригованого на суму безнадійних боргів в розділі «Оборотні активи»
Припинення визнання	Якщо дебіторська заборгованість перетворюється на безнадійну, або якщо минув строк позовної давності	Якщо: – підприємство втратило контроль над активом; – переважно усі ризики та винагороди було передано; – закінчився термін щодо права на грошові потоки від активу

Джерело: узагальнено автором за [11, 13, 44, 45]

Слід зазначити, що окремого стандарту, який регулював би облік кредиторської заборгованості як за національною, так і за міжнародною практикою відсутній. Методика бухгалтерського обліку зобов'язань в Україні затверджена НП(С)БО 11 «Зобов'язання» [46]. У міжнародній практиці цей аспект розглядається в МСБО 1 «Подання фінансових звітів» [47], МСБО 10 «Події після звітного періоду» [48], МСБО 12 «Податки на прибуток» [49], МСБО 17 «Оренда» [50], МСБО 19 «Виплати працівникам» [51], МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» [52], МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи» [53].

Порівняння національних та міжнародних стандартів обліку щодо зобов'язань наведено в таблиці 1.6.

Таблиця 1.6. Порівняльний аналіз НП(С)БО та МСБО щодо відображення зобов'язань в обліку та звітності

Ознака	НП(С)БО 11	МСБО 37
Визнання кредиторської заборгованості	зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітного періоду	забезпечення слід визнавати, якщо: 1) суб'єкт господарювання має теперішню заборгованість (юридичну чи конструктивну) внаслідок минулої події; 2) ймовірно, що вибуття ресурсів, які втілюють у собі економічні вигоди, буде необхідним для погашення заборгованості; 3) можна достовірно оцінити суму заборгованості.
Оцінка зобов'язань	1) довгострокові зобов'язання, на які нараховуються відсотки, відображаються в балансі за їх теперішньою вартістю; 2) поточні зобов'язання відображаються в балансі за сумою погашення; 3) непередбачені зобов'язання відображаються на позабалансових рахунках підприємства за обліковою оцінкою.	сума юридичних або конструктивних зобов'язань має бути найкращою оцінкою видатків, необхідних для погашення теперішньої заборгованості на дату балансу.
Види зобов'язань	Не передбачено	забезпечення відображається в балансі в складі короткострокових або довгострокових зобов'язань.

Джерело: узагальнено автором за [46, 53]

Отже, виявлено подібності та відмінності вимог, українських та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку дебіторської та кредиторської заборгованості, а також визначено можливі напрями трансформації вітчизняної практики обліку відповідно до МСБО.

Найбільш суттєво позиції національних та міжнародних стандартів розходяться у питаннях: оцінки заборгованості. У той час як вітчизняні стандарти орієнтовані на юридичну оцінку, МСБО передбачають можливість оцінки економічної.

У таблиці 1.7 подано класифікацію видів оцінювання дебіторської

заборгованості, в якій наголошується на залежності первісного оцінювання дебіторської заборгованості від її виду.

Таблиця 1.7 **Види оцінок поточної дебіторської заборгованості**

Вид оцінки	Визначення
Перший етап - Первісна оцінка	
Поточна дебіторська заборгованість, не забезпечена векселями (без додаткових подій)	Первісна вартість = справедлива вартість компенсації, яку отримали або яка підлягає отриманню, що визначається угодою між продавцем та покупцем.
Поточна дебіторська заборгованість, не забезпечена векселями (за наявності додаткових подій - надання знижок, повернення товарів)	Первісна вартість = справедлива вартість компенсації, яку отримали або яка підлягає отриманню, що визначається угодою між продавцем та покупцем, зменшена на суму наданої покупцеві торговельної знижки або знижки з обсягу реалізації та на суму повернених товарів.
Поточна дебіторська заборгованість, забезпечена векселями	Векселі відображаються в балансі за номінальною вартістю (ціною).
Другий етап - Поточна оцінка (на дату балансу)	
Чиста реалізаційна оцінка	Чиста реалізаційна вартість = первісна вартість дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів
Оцінка в разі змін валютного курсу	Первісна вартість дебіторської заборгованості (монетарна) в іноземній валюті переоцінюється за валютним курсом.
Оцінка в разі змін індексу цін	Первісна вартість дебіторської заборгованості переоцінюється з урахуванням значення індексу інфляції.
Третій етап - Оцінка при погашенні (реалізації)	
Факторингова	Вартість погашення = первісна вартість дебіторської заборгованості з вирахуванням вартості факторингових послуг.
Форфейтингова	Вартість погашення = первісна вартість дебіторської заборгованості з вирахуванням вартості форфейтингових послуг
Колекторська	Вартість погашення = первісна вартість дебіторської заборгованості з вирахуванням вартості колекторських послуг.
Сек'юритизації	Вартість погашення = первісна вартість дебіторської заборгованості з вирахуванням вартості сек'юритизаційних послуг.
Дисконтування векселя	Вартість погашення = первісна вартість дебіторської заборгованості з вирахуванням дисконту банківській установі.

Джерело: [8]

Як видно з таблиці, виділено колекторський вид оцінки та оцінку при сек'юритизації при погашенні заборгованості. Слід зазначити, що первісна оцінка найпоширеніша в обліку, так як є початковим оціночним етапом та

полягає у розрахунку вартості боргу виходячи із фактичних витрат на його виробництво або придбання.

Інформація про господарські операції підприємства за звітний період в облікових регістрах використовується для формування показників фінансової звітності, призначенням якої є забезпечення користувачів інформацією про фінансові результати, діяльність і фінансовий стан підприємства. Саме така облікова інформація необхідна управлінцям для виявлення причин можливих відхилень від виконання умов договорів. Основні вимоги до фінансової звітності викладено в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» та у НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [54].

У таблиці 1.8 подано методику відображення дебіторської заборгованості в Балансі та на рахунках бухгалтерського обліку.

Таблиця.1.8 Відображення інформації про дебіторську заборгованість в Балансі та Плані рахунків

Баланс		Рахунки (субрахунки)	
Стаття	Рядок	Код	Назва рахунку (субрахунку)
1	2	3	4
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	181	Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду
		182	Довгострокові векселі одержані
		183	Інша дебіторська заборгованість
Векселі одержані	1120	341	Короткострокові векселі, одержані в національній валюті
		342	Короткострокові векселі, одержані в іноземній валюті
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	-	Сальдо Дт 36 мінус сальдо Кт 38 (у частині, що стосується заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги)
Дебіторська заборгованість за розрахунками			
за виданими авансами	1130	371	Розрахунки за виданими авансами (тут показують суму авансів, наданих іншим підприємствам у рахунок наступних платежів, а також сплачений авансовий внесок із податку на прибуток згідно з ПКУ).
		63	Розрахунки з постачальниками та підрядниками (сальдо Дт 63 за контрагентами і договорами, за якими перераховано аванси), якщо не використаний субрахунок 371.

Продовження табл. 1.8

1	2	3	4
з бюджетом	1135	641	Розрахунки за податками
		642	Розрахунки за обов'язковими платежами
у тому числі з податку на прибуток	1136	-	Сальдо Дт 64 (субрахунок податку на прибуток). Для відображення дебіторської заборгованості з податку на прибуток. Не підлягає включенню в підсумок балансу, адже сума вже врахована в р. 1135.
Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів	1140	373	Розрахунки за нарахованими доходами
Дебіторська заборгованість за розрахунками з внутрішніх розрахунків	1145	682	Внутрішні розрахунки
		683	Внутрішньогосподарські розрахунки
		36	Розрахунки з покупцями та замовниками (у частині пов'язаних сторін)
		377	Розрахунки з іншими дебіторами (у частині пов'язаних сторін)
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	372	Розрахунки з підзвітними особами
		374	Розрахунки за претензіями
		375	Розрахунки з відшкодування завданих збитків
		376	Розрахунки за позиками членам кред. спілок
		377	Розрахунки з іншими дебіторами
		378	Розрахунки з державними цільовими фондами
		65	Розрахунки за страхуванням

Джерело: узагальнено автором за [55, 56]

Аналіз Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) Розділу I «Фінансові результати» виявив, що у статті «Інші операційні витрати» відображаються відрахування на створення резерву сумнівних боргів і суми списаної безнадійної дебіторської заборгованості відповідно до п.11 НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»[11]. У сукупності з Балансом та Звітом про фінансовий стан, Звіт про рух грошових коштів має давати повне уявлення про рух коштів та їх еквівалентів між датами фінансової звітності. Зміни у дебіторській заборгованості, пов'язані з операційною та інвестиційною діяльністю, відображаються у Звіті про рух грошових коштів у складі річної фінансової звітності підприємств, який складається за даними Балансу та первинного обліку.

1.3 Взаємозв'язок обліку, аналізу та контролю в системі обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з контрагентами

Бухгалтерський облік як елемент системи обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з контрагентами, функціонує та взаємодіє з підсистемою економічного аналізу та контролю. При очевидній самостійності даних систем з-поміж них є загальна цільова спрямованість у управлінській діяльності. Вони об'єднуються і стадіями реалізації: підготовка економічної інформації про суб'єкт господарювання, її аналіз та оцінка, підтвердження достовірності такої інформації та виправлення помилок за участю служб контролю. Внаслідок їх взаємодії утворюється обсяг інформації обліково-аналітичної системи. Взаємодія бухгалтерської та аналітичної підсистеми, являє собою поточне регулювання та планування діяльності суб'єкта. Поєднання аналітичної та контрольної підсистем утворює потужну базу для оцінки та виявлення ризиків господарської діяльності підприємства.

Формування підсистеми бухгалтерського обліку розрахунків із контрагентами є найважливішим завданням комплексної інформаційної системи для забезпечення життєздатності підприємств, оскільки інформація про розрахунки є первинною інформацією ефективному управлінні господарською діяльністю. Вона забезпечує збирання, структурування даних, формування зведених звітів, що надають базу для проведення аналітичних процедур та об'єкт контролю.

Прийняття управлінських рішень як тактичного, так і стратегічного характеру має базуватися на достовірній оперативній інформації в необхідних розрізах. Отже, виникає потреба розробки принципів та процедур, що становлять методичну основу підсистеми обліково-аналітичного забезпечення розрахунків із контрагентами.

На наш погляд, підсистема обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з контрагентами – це сукупність взаємодіючих та взаємопов'язаних елементів, що сприяють формуванню бізнес-процесу за

допомогою збору, реєстрації, оцінки, узагальнення та аналізу всіх видів інформації, що використовується для планування діяльності, розробки, прийняття та реалізації управлінських рішень, а також здійснення контрольних дій з метою зниження ризиків суттєвого її спотворення.

Ми вважаємо необхідним розглядати підсистему обліково-аналітичного забезпечення розрахунків із контрагентами як багатофакторну модель взаємодії підрозділів економічного суб'єкта під час здійснення бізнес-процесу. При цьому слід врахувати, що на організаційну структуру даної моделі найбільш істотно впливають три блоки факторів:

- 1) структура ієрархії формування інформації (підприємство в цілому, його структурні підрозділи, центри відповідальності);
- 2) чинна нормативно-правова база з бухгалтерського обліку та оподаткування з врахуванням галузевих особливостей;
- 3) інформаційні потреби внутрішніх зовнішніх користувачів.

Отже, модель обліково-аналітичної системи забезпечення розрахунків із контрагентами повинна носити індивідуальний характер залежно від специфіки діяльності конкретного економічного суб'єкта.

Також в основу подібної системи має бути покладена економічна сутність категорії операцій за розрахунками, які, у свою чергу, супроводжують процес обміну, за допомогою якого розрізнені, господарсько відокремлені виробники та споживачі товарів, робіт, послуг передають у власність результати виробничої діяльності, спрямовані не для власного споживання, а задоволення суспільних потреб [57].

Процес обліково-аналітичного забезпечення покликаний супроводжувати операції з розрахунків із контрагентами протягом всього циклу їх існування, тому в структурі аналізованої підсистеми доцільно виділити низку організаційних рівнів. При цьому як основні критерії, що зумовлюють виділення конкретного рівня, розглядаємо наявність ряду функціонально утворюючих елементів, таких як центр відповідальності, поставлені перед ним цілі та завдання, покладені обов'язки, що застосовуються

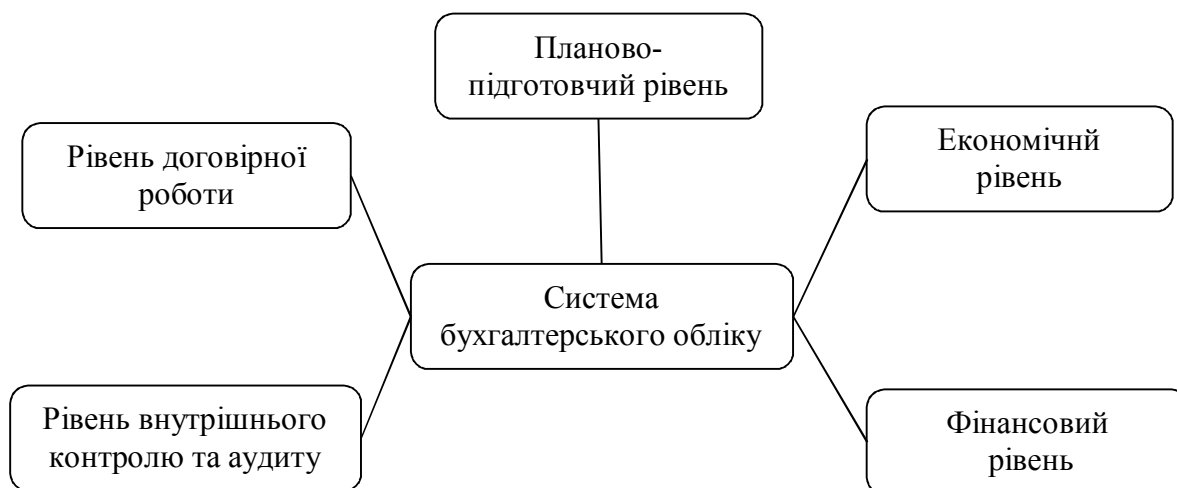
обліково-аналітичні процедури, а також кінцевий результат діяльності.

Запропонований варіант моделі системи обліково-аналітичного забезпечення розрахунків із контрагентами наведений у Додатку А. При цьому як обліково-аналітичні процедури розглянемо сукупність прийомів і способів, що прямо чи опосередковано впливають на процес формування інформації про фінансово-господарську діяльність економічного суб'єкта в системі бухгалтерського обліку.

Конкретний зміст та послідовність представлених рівнів підсистеми може змінюватись під впливом кон'юктуроутворюючих факторів економічного середовища, що змінюються.

Запропонована модель дозволяє об'єднати облікові та аналітичні операції в один процес за допомогою взаємозв'язку її ключових елементів на різних організаційних рівнях, об'єднаних у блок процесу управління: бухгалтерський облік та звітність, контроль та регулювання, аналіз та планування. Тим самим досягається мета формування інформаційної бази для прийняття управлінських рішень на основі нормативної, бухгалтерської (облікової), аналітичної та необлікової інформації.

При цьому слід зазначити фундаментальну роль системи бухгалтерського обліку у функціонуванні підсистеми обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з контрагентами, оскільки дані фінансової звітності є основним джерелом формування інформаційної бази про фінансово-господарську діяльність суб'єкта господарювання. Крім того, що застосовуються на кожному із запропонованих організаційних рівнях обліково-аналітичні процедури взаємопов'язані з інформацією, що отримується на обліковому (бухгалтерському) рівні. Факт взаємозв'язку інформаційних потоків, що формуються на організаційних рівнях підсистеми обліково-аналітичного забезпечення розрахунків із контрагентами із системою бухгалтерського обліку, наведений на рисунку 1.2.

Рисунок 1.2. Взаємозв'язок інформаційних потоків підсистеми обліково-аналітичного забезпечення розрахунків із контрагентами із системою бухгалтерського обліку.

Джерело: розроблено автором

Тим самим формування інформаційної бази фінансово-господарської діяльності економічного суб'єкта на основі даних бухгалтерської (фінансової) звітності відбувається виходячи з синтезу методики обліку, аналізу та аудиту, за допомогою збору, реєстрації, узагальнення, аналізу та контрольних дій з метою оцінки ризиків істотного спотворення інформації.

Таким чином, модель підсистеми обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з контрагентами є процесом безперервних, взаємопов'язаних дій, що утворюють замкнутий цикл управління, ядром якого виступає система бухгалтерського обліку.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ ІЗ КОНТРАГЕНТАМИ

2.1 Організаційно-економічна характеристика діяльності ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв

Товариство з обмеженою відповідальністю «Прометей-Сервіс» розташований в м. Миколаїв Миколаївської області. Метою діяльності підприємства є здійснення виробничої діяльності і отримання прибутку, в зв'язку з чим господарство дотримується курсу підвищення рівня виробництва сільськогосподарської продукції, нарощування обсягів товарної продукції, запроваджує заходи спрямовані на збільшення доходів.

Статут ТОВ «Прометей-Сервіс» є єдиним установчим документом, що підлягає державній реєстрації у встановленому законом порядку. Підприємство є самостійним господарюючим суб'єктом з правами юридичної особи, діє на основі повного господарського розрахунку, самофінансування та самоокупності, має відокремлене майно, самостійний баланс, поточний рахунок, круглу печатку зі своїм найменуванням.

Відповідно до розрахованих показників (табл. 2.1) можемо зазначити, що у ТОВ «Прометей-Сервіс» за період дослідження найвищий показник вартості валової продукції був у 2018 р., що становило 46813,2 тис. грн. У 2020 році показник вартості валової продукції зменшився у порівнянні з 2018 роком майже на третину. Зменшення показника вартості валової продукції свідчить про зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції на підприємстві.

Показники грошової виручки найбільші в 2018 році і становлять 45518 тис. грн., а найменший показник грошової виручки спостерігається в 2020 році і складає 31198 тис. грн.. У 2020 році чисельність працівників зменшилась і становить 19 працівників. Площа сільськогосподарський угідь в 2020 році

склала 2286 га, що на 2,6% більше ніж в 2018 році та на 5,7% менше ніж в 2019 році.

Таблиця 2.1 Розміри виробництва у ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв

Показники	Роки			2020у %до	
	2018р.	2019р.	2020р.	2018р.	2019р.
Вартість валової продукції (в постійних цінах 2010р) тис.грн.	46813,2	34581,4	32262,1	68,9	93,3
Грошова виручка від реалізації сільськогосподарської продукції, тис.грн.	45518,00	33319,00	31198,00	68,5	93,6
Середньорічна чисельність працюючих, осіб	20	26	19	95,0	73,0
Площа сільськогосподарських угідь, га	2227	2388	2286	102,6	95,7

Джерело: розраховано та побудовано з використанням звітності ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв

Важливим фактором розвитку будь-якого підприємства є грошові надходження, що перевищують платежі підприємства. Від наявності або відсутності коштів буде зрештою залежати можливість функціонування підприємства, його конкурентоспроможність та фінансовий стан.

Основним джерелом грошових надходжень на підприємство є виручка від звичайної діяльності, яка залежить від галузі функціонування підприємства, обсягів його діяльності, впровадження науково-технічних розробок, а отже, підвищення продуктивності праці, зниження собівартості, поліпшення якості продукції. В умовах розвитку підприємницької діяльності створюються об'єктивні передумови реального втілення в життя зазначених факторів.

Головним складовим елементом виручки є виручка від реалізації, а саме та її частина, яка залишається після вирахування матеріальних, трудових і грошових витрат на виробництво і реалізацію продукції. Тому найважливішим завданням кожного господарюючого суб'єкта є одержання максимального прибутку при найменших витратах шляхом дотримання суворого режиму економії при витрачанні коштів і найбільш ефективного їх використання.

Грошова виручка від реалізації продукції — це сума коштів, які надійшли

на поточний рахунок підприємства в банк або в касу підприємства від продажу товарів та надання послуг. Вона є основним джерелом грошових доходів і фінансових ресурсів підприємств.

Спеціалізація - важливий фактор переведення виробництва на промислову основу, вона постійно зумовлює потребу в нових технічних засобах праці. Рівень розвитку суспільного поділу праці та пов'язане з ним ускладнення організаційних, технологічних і економічних зв'язків всередині галузей і між ними зумовлюють розвиток різних форм спеціалізації, кожна з яких відрізняється специфічним змістом і об'єктом.

Спеціалізація аграрних підприємств — це переважаюче виробництво в них відповідного виду (видів) продукції, для якого тут існують найсприятливіші природно-економічні умови. Ця форма спеціалізації розвиває і поглиблює територіальну спеціалізацію. Якщо в межах останньої можуть бути сприятливі умови для виробництва, то через внутрішньогосподарську диференціацію природно-економічного фактора в окремо взятому підприємстві можуть бути найкращі умови для виробництва лише частини видів продукції з усього їх переліку, притаманного для даної зони, мікрозони і т. д. Основним показником, за допомогою якого визначається спеціалізація підприємства є структура грошових надходжень від реалізації товарної продукції (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 Склад та структура грошової виручки від реалізації в ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв

Галузі та види продукції	Роки			У середньому за 3 роки	Структура, %
	2018р.	2019р.	2020р.		
Зерно	8979,6	19719,5	14427,3	14375,5	39,3
Соняшник	36538,3	3692,5	12308,9	17513,2	47,8
Ріпак озимий	-	9706,8	4452,6	4719,8	12,9
Разом по рослинництву	45518,00	33119,00	31189,00	36608,6	100,00
Всього по сільськогосподарському виробництву	45518,00	33319,00	31198,00	36678,3	100,00
Всього по господарству	45518,00	33319,00	31198,00	36678,3	100,00

Джерело: розраховано та побудовано за даними звітності ТОВ «Прометей-Сервіс»

Аналіз складу та структури грошової виручки від реалізації свідчить, що дане господарство є спеціалізованим з основним напрямом - вирощування зернових та соняшника. Підтвердженням цього є показник розміру та структури грошових надходжень від реалізації продукції рослинництва за 2018-2020 роки.

Під фінансовим станом підприємства розуміється здатність підприємства фінансувати свою діяльність. Воно характеризується фінансовими ресурсами, необхідними для нормального функціонування підприємства, доцільністю їх розміщення та ефективністю використання, фінансовими взаємовідносинами з іншими юридичними та фізичними особами, платоспроможністю та фінансовою стійкістю.

Метою оцінки фінансового стану є надання оцінки результатам господарської діяльності за певний період або на певну дату. Тобто, фінансовий стан визначає результативність діяльності та спроможність підприємства фінансувати свою діяльність.

Таблиця 2.3 Формування витрат у ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв

Стаття	2018 рік		2019 рік		2020 рік		2020 р. у % до	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	2018р.	2019р.
Собівартість реалізованої продукції	26508,00	97,86	23172,00	95,01	25 612,00	93,3	96,61	110,53
Інші операційні витрати	579,1	2,14	1217,7	4,99	1841,3	6,7	317,95	151,2
Разом	27087,00	100	24389,00	100	27453,00	100	101,35	112,5

Джерело: розраховано та побудовано з використанням звітності ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв

Аналізуючи дані таблиці, слід зазначити, що загальна сума витрат у 2020 році становить 27453 тис. грн, що на 1,35% більше ніж в 2018 році та на 12,5% більше ніж в 2019 році. Найбільшу частину витрат в 2020 році займає собівартість реалізованої продукції і становлять 93,3% від загальної кількості витрат.

Основна кінцева мета діяльності будь-кого суб'єкта господарювання – отримання прибутку, що розраховується як різниця між доходами, отриманими протягом звітного періоду, та витратами, понесеними на їх отримання.

Прибуток є основним показником, що характеризує ефективність діяльності підприємств, тому особливу увагу слід звернути на динаміку показників фінансових результатів.

Аналіз прибутку базується на використанні інформації, що міститься в формі № 2-м «Звіт про фінансові результати» (Додаток Б). Даний звіт оцінює результати роботи ТОВ «Прометей-Сервіс» за період часу, а саме за рік. Показники, що характеризують порядок формування фінансових результатів господарства наведені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 Динаміка показників фінансових результатів у ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв

Показники	Роки			2020р. у % до	
	2018р.	2019р.	2020р.	2018р.	2019р.
Прибуток від реалізації, тис.грн.	45518,00	33319,00	31198,00	68,5	93,6
Собівартість реалізованої продукції, тис.грн.	26508,00	23172,00	25612,00	96,6	110,5
Чистий прибуток, тис.грн.	18442,00	8929,7	3908,8	21,2	43,7
Середньорічна сума активів, тис.грн.	57302,00	64731,00	70572,00	123,1	109
Середньорічна сума власного капіталу, тис.грн.	49059,00	57989,00	61908,00	126,2	106,7
Рівень рентабельності продукції, %	171,7	143,8	121,8	70,9	84,7
Рівень рентабельності активів, %	32,1	13,7	5,5	17,1	40,1
Рівень рентабельності власного капіталу, %	37,5	15,4	6,31	16,8	40,9

Джерело: розраховано та побудовано з використанням звітності ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв

Прибуток від реалізації в 2020 році становить 31198 тис. грн, що на 31,5% менше ніж в 2018 році та на 6,4% менше ніж в 2019 році. Собівартість реалізованої продукції в 2020 році становить 25612 тис. грн, що на 3,4% менше ніж в 2018 році та на 10,5% більше ніж в 2019 році. Чистий прибуток

в звітному році зменшився у порівнянні з 2019 роком на 43,7%

Під час аналізу фінансового стану важливе значення має визначення фінансової стійкості господарств, тобто такого їх стану, коли вкладені в підприємницьку діяльність ресурси окупаються за рахунок грошових надходжень від господарювання, а отриманий прибуток забезпечує самофінансування та незалежність господарств від зовнішніх залучених джерел формування активів. Проаналізуємо динаміку показників фінансової незалежності за 2020 рік у ТОВ «Прометей-Сервіс» відповідні показники визначимо в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 Динаміка показників фінансової незалежності в ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв

Коефіцієнти	Норматив	На кінець 2018 р.	На кінець 2019 р.	На кінець 2020 р.	Відхилення +,- 2020 р. до	
					2018 р.	2019 р.
Фінансування	< 1.0	0,04	0,02	0,03	-0,01	0,01
Автономії	> 0.5	0,95	0,98	0,96	0,01	-0,02
Стійкості (стабільності)	> 1.0	57,50	56,82	53,12	-4,38	-3,7

Джерело: розраховано та побудовано з використанням звітності ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв

Аналізуючи дані таблиці, можна зробити висновок, що коефіцієнт фінансування співпадає з встановлено нормою в 2020 році він становить 0,03, а в 2019 році - 0,02. Коефіцієнт автономії в 2020 році становить 0,96, що на 0,02 менше ніж в 2019 році. Коефіцієнт стабільності знаходиться в межах норми, в 2020 році цей коефіцієнт зменшився у порівнянні з 2019 роком

Нормативні значення показників ліквідності потрібно розглядати для підприємств різних галузей окремо, при цьому слід враховувати напрям спеціалізації, місце розташування групи підприємств однієї галузі.

Подібно показникам фінансової незалежності, визначимо показники ліквідності в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 Динаміка показників ліквідності в ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв

Коефіцієнти	Норматив	На кінець 2018 р.	На кінець 2019 р.	На кінець 2020 р.	Відхилення +,- 2020 р. до	
					2018 р.	2019 р.
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2 - 0,3	2,50	2,48	2,44	-0,06	-0,04
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,7 - 1	12,09	11,48	8,12	-3,97	-3,36
Коефіцієнт покриття	> 1	45,90	45,43	42,24	-3,66	-3,19

Джерело: розраховано та побудовано з використанням звітності ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв

Коефіцієнт абсолютної ліквідності дорівнює відношенню суми поточних інвестицій та суми грошових коштів та їх еквівалентів в національній та іноземній валютах до суми поточних зобов'язань.

Аналізуючи показники ліквідності, ми бачимо, що коефіцієнт абсолютної ліквідності значно вищий за норму, що свідчить про збільшення здатності господарства своєчасно розраховуватися за поточними зобов'язаннями в грошовій формі. У 2020 році цей коефіцієнт становить 2,44, що на 0,04 менше ніж в 2019 році. Коефіцієнт швидкої ліквідності більше за встановлену норму. Коефіцієнт покриття знаходиться в межах норми і в 2020 році становить 42,24, який зменшився у порівнянні з 2019 роком.

Проведений аналіз фінансово-економічних умов господарства свідчить, що ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв є невеликим за розмірами підприємством, яке спеціалізується на вирощуванні зернових та соняшнику.

Дане підприємство забезпечене необхідними ресурсами. Крім того, підприємство є фінансово незалежним від зовнішніх джерел фінансування та має достатній обсяг коштів (активів) для погашення своїх боргів протягом року. Фінансова стійкість підприємства не може забезпечуватися за нераціонального використання фонду основних коштів і фонду оборотних коштів. Дуже важливо забезпечити, щоб основні та оборотні кошти вкладалися у відповідні активи з найбільшою віддачею. Чим швидше здійснюється перехід оборотних коштів з однією фази кругообігу в іншу, тим

менше часу вони затримуються у сфері виробництва і сфері обігу, тим ефективніше вони використовуються та відбувається їх вивільнення для подальшого залучення в обіг. Тільки не допускаючи нераціонального використання оборотних коштів підприємство може досягти систематичного прискорення їх обіговості.

2.2 Організаційні аспекти розрахунків з контрагентами та їх вплив на бухгалтерський облік дебіторської та кредиторської заборгованості

Ринкові відносини підвищують відповідальність і самостійність підприємств у прийнятті управлінських рішень по забезпеченню ефективності розрахунків з дебіторами і кредиторами. Збільшення або зниження дебіторської та кредиторської заборгованості призводять до зміни фінансового стану підприємства. Так, наприклад, значне перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською може привести до так званого технічного банкрутства. Це пов'язано зі значним відволіканням засобів підприємства з обороту і неможливістю гасити вчасно заборгованість перед кредиторами. На підставі цього необхідно проводити моніторинг і аналіз стану розрахунків. Для проведення аналізу використовуються дані бухгалтерського обліку і звітності, тому важливу роль відіграє правильна організація на підприємстві бухгалтерського обліку розрахункових операцій, яка вимагає своєчасного і повного відображення господарських операцій за розрахунками в первинних документах і облікових регістрах.

Основними завданнями обліку розрахунків з контрагентами у ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв є:

- формування повної і достовірної інформації про стан розрахунків з постачальниками і підрядниками за товарно-матеріальні цінності, виконані роботи та надані послуги, необхідної внутрішнім та зовнішнім користувачам фінансової звітності;

- забезпечення інформацією, необхідною внутрішнім і зовнішнім користувачам для контролю за дотриманням законодавства при здійсненні товариством господарських операцій та їх доцільністю, наявністю і рухом майна і зобов'язань, використанням матеріальних, трудових і фінансових ресурсів відповідно до затверджених норм та нормативів;
- контроль за станом дебіторської і кредиторської заборгованості;
- контроль за дотриманням форм розрахунків, встановлених в договорах з постачальниками і покупцями;
- своєчасна звірка розрахунків з дебіторами і кредиторами для виключення простроченої заборгованості.

При виборі постачальників ТОВ «Прометей-Сервіс» враховує такі моменти, як вартість товару, умови платежу, відповідність продукції стандартам якості, географічне положення постачальників.

Бухгалтерський облік розрахунків із контрагентами у ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв включає:

- 1) організацію розрахунків із контрагентами;
- 2) систему синтетичного та аналітичного обліку розрахунків;
- 3) порядок розкриття інформації про розрахунки у фінансовій звітності.

Основними видами договорів, якими найбільш часто оформляються взаємовідносини із контрагентами у ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв є:

1. Договір купівлі-продажу. За договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) зобов'язується передати річ (товар) у власність іншій стороні (покупцю), а покупець зобов'язується прийняти цей товар та сплатити за нього певну грошову суму (ціну).

Істотною умовою будь-якого договору купівлі-продажу є його предмет. Предметом договору купівлі-продажу є майно (товар), яке продавець зобов'язується передати покупцю. Щоб договір купівлі-продажу вважався укладеним, необхідно узгодити такі умови, як найменування і кількість товару, підлягає передачі покупцю. Договір може бути укладений на купівлю-продаж товару, що є у наявності у продавця на момент укладання договору, а також

товару, який буде створено або придбано продавцем у майбутньому, якщо інше не встановлено законом або не впливає з характеру товару.

2. Договір поставки. За договором поставки продавець (постачальник), який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується передати у встановлений строк (строки) товар у власність покупця для використання його у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується прийняти товар і сплатити за нього певну грошову суму.

До договору поставки застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, якщо інше не встановлено договором, законом або не впливає з характеру відносин сторін.

3. Договір підряду. За договором підряду одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу.

Договір підряду може укладатися на виготовлення, обробку, переробку, ремонт речі або на виконання іншої роботи з переданням її результату замовникові.

У кожного з перерахованих договорів є свої суттєві умови, які дуже важливі для бухгалтера, в тому числі в частині обліку розрахунків з покупцями і замовниками [58].

На підставі аналізу документообігу у ТОВ «Прометей-Сервіс» згруповано первинні документи та реєстри аналітичного обліку щодо стадій облікового процесу розрахунків з контрагентами:

1) документи, що підтверджують факт юридичного виникнення та припинення зобов'язань (договір, постанова судового органу);

2) документи, що є підставою для економічного визнання та припинення зобов'язань (рахунок-фактура, прибутковий та видатковий касовий ордер, касовий чек, виписка банку про здійснення платежу; акт списання взаємної заборгованості);

3) документи, що супроводжують процес розрахунків (рахунок-фактура, платіжне доручення, акт виконаних робіт та інші).

Такий порядок обліку дебіторської та кредиторської заборгованості є втіленням юридичного підходу до оцінки зобов'язань притаманного національній системі бухгалтерського обліку та має суттєві недоліки:

- не дозволяє здійснювати економічну оцінку зобов'язань;
- не забезпечує облік розрахунків у розрізі видів діяльності.

Національні нормативні документи у сфері бухгалтерського обліку містять рекомендації про створення резервів сумнівних боргів з метою наближення облікової оцінки дебіторську заборгованість до її фактичної величини. Однак застосування даного методу на практиці дозволяє вирішити проблему економічної оцінки, пов'язану лише з однією групою причин зміни фактичної вартості зобов'язань – відсутністю можливості задоволення вимог що пред'являються контрагенту (виникненням сумнівної заборгованості). При цьому не враховується зміна у часі купівельної вартості грошей, унаслідок чого відбувається знецінення заборгованості.

Також, велику увагу потрібно приділити обліковій політиці підприємства, для належної організації обліку та аналізу розрахунків з покупцями та замовниками на підприємствах доцільно використовувати наказ про облікову політику підприємства як сукупності принципів, методів і процедур з організації системи обліку даного процесу. Наказ про облікову політику ТОВ «Прометей-Сервіс» є внутрішнім регламентом організації ведення бухгалтерського обліку на підприємстві та містить таку інформацію:

- форму власності та організаційно-правову структуру підприємства;
- вид економічної діяльності, що зумовлює особливості та умови облікової роботи;
- параметри підприємства за обсягами діяльності, номенклатури продукції, чисельності працюючих тощо;
- відносини з податковою системою.

Запропоновані елементи облікової політики наведені у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 Елементи облікової політики згідно з НП(С)БО 10
«Дебіторська заборгованість»

Елементи ОП	Альтернативні варіанти обліку
Методи визначення величини резерву сумнівних боргів	1. За абсолютною сумою сумнівної заборгованості. 2. Із застосуванням коефіцієнта сумнівності
Способи розрахунку коефіцієнта сумнівності (за необхідності)	1. Визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході. 2. Класифікація дебіторської заборгованості за строками непогашення. 3. Визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі цієї заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3–5 років

Джерело: узагальнено автором за [11,59]

Відповідно до НП(С)БО 10 і НП(С)БО 11 «Зобов'язання» на дату балансу будь-які довгострокові заборгованості треба відображати за теперішньою (дисконтованою) вартістю – неважливо, відсоткові вони чи безвідсоткові. Альтернативи щодо оцінки довгострокових боргів ані НП(С)БО 10, ані НП(С)БО 11 не передбачають. У балансі такі заборгованості показують виключно за теперішньою вартістю. Тому підприємствам, які складають фінансову звітність за НП(С)БО, дисконтування таких боргів не уникнути.

Але невизначеність все ж існує. Адже в НП(С)БО відсутня методика дисконтування. Тобто немає чіткого алгоритму розрахунку теперішньої вартості довгострокових заборгованостей. Не врегульовано також питання, як визначати ставку дисконтування та яку кількість періодів брати для розрахунку. Є сенс обумовити свої підходи безпосередньо в наказі про облікову політику ТОВ «Прометей-Сервіс» та описати механізм оцінки довгострокової дебіторської заборгованості та довгострокових зобов'язань

Автоматизація бухгалтерського обліку розрахунків з контрагентами ТОВ «Прометей-Сервіс» допомагає підвищити рівень аналітичності, точності, своєчасності отримання даних про стан розрахунків. Оперативна обробка інформації дозволяє швидко збирати дебіторську заборгованість та погашати кредиторську заборгованість, дотримуючись строків позовної давності.

Для організації аналітичного обліку розрахунків із контрагентами використовуються посилання на довідник «Контрагенти» та можливість

вибору основи використання обробки замовлень документів. При відкритті субконто «Замовлення» постає перед нами обробка, в якій можна ввести або вибрати документи щодо контрагенту. Збережена інформація визначається практикою ведення аналітичного обліку за розрахунковими рахунками із контрагентами. Програма дає можливість введення назв різних документів, які є підставою для розрахунків з контрагентами: договору, номера рахунків-фактур, актів і т.д. У документі «Договір» вводяться елементи, які будуть використовуватись для ведення аналітичного обліку в контексті підстави для взаємних розрахунків із організаціями. Кожна опція описана у наборі еталонних значень якостей: найменування, вид торгівлі, вид реалізації, форма ПДВ.

Основними завданнями автоматизації обліку розрахунків з контрагентами у ТОВ «Прометей-Сервіс» є:

- 1) забезпечення контролю правильності укладання договорів та інших документів, що регулюють та регламентують взаємини між підприємством та постачальниками;
- 2) контроль за правильністю дотримання форм розрахунків між суб'єктами ринку;
- 3) правильне відображення операцій у первинних документах та регістрах синтетичного та аналітичного обліку за розрахунками з контрагентами;
- 4) своєчасне виконання розрахунків з дебіторами та кредиторами;
- 5) забезпечення постійного та дієвого контролю за станом заборгованості підприємства перед постачальниками, своєчасне прийняття достовірної та повної інформації про стан та динаміку заборгованості, необхідної для прийняття управлінських рішень;
- 6) дотримання допустимих розмірів дебіторської та кредиторської заборгованості та їх оптимального співвідношення.

При проведенні інвентаризації дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ «Прометей-Сервіс» керується Положенням про

інвентаризацію активів та зобов'язань [60]. Обов'язкову інвентаризацію розрахунків із дебіторами і кредиторами проводять щорічно перед складанням річної фінансової звітності протягом трьох місяців до дати балансу. Завдання інвентаризації – звірити документи та записи в реєстрах обліку й перевірити дебіторську та кредиторську заборгованість щодо дотримання строку позовної давності, обґрунтованості сум, що обліковуються на рахунках обліку розрахунків із контрагентами.

Інвентаризація дебіторської заборгованості розпочинається з того, що підприємство-кредитор передає всім своїм дебіторам (боржникам) виписки з аналітичних рахунків про їх заборгованість. Такі виписки, як правило, мають форму актів звіряння розрахунків. Дебітори повинні підтвердити заборгованість або заявити заперечення за нею. Отримані від них акти звіряння пред'являють інвентаризаційній комісії для підтвердження реальності заборгованості (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 Акт звірки взаємних розрахунків за жовтень 2020 р. між ТОВ «Прометей-Сервіс» і ДП «Сантрейд»

За даними ТОВ «Прометей-Сервіс», грн				За даними ДП «Сантрейд», грн			
Дата	Документ	Дебет	Кредит	Дата	Документ	Дебет	Кредит
Сальдо початкове		139 215,61		Сальдо початкове			139 215,61
07.10.20	Реалізація	176 471,90		07.10.20	Оприбуткування		176 471,90
08.10.20	Оплата		34 806,38	08.10.20	Оплата	34 806,38	
08.10.20	Оплата		34 677,26	08.10.20	Оплата	34 677,26	
08.10.20	Оплата		34 716,98	08.10.20	Оплата	34 716,98	
08.10.20	Оплата		35 014,99	08.10.20	Оплата	35 014,99	
08.10.20	Оплата		141 177,52	08.10.20	Оплата	141 177,52	
11.10.20	Реалізація	503 727,73		11.10.20	Оприбуткування		503 727,73
12.10.20	Оплата		402 982,19	12.10.20	Оплата	402 982,19	
12.10.20	Реалізація	173 431,91		12.10.20	Оприбуткування		173 431,91
13.10.20	Оплата		35 294,38	13.10.20	Оплата	35 294,38	
13.10.20	Оплата		138 745,53	13.10.20	Оплата	138 745,53	
13.10.20	Реалізація	180 727,91		13.10.20	Оприбуткування		
14.10.20	Реалізація	171 151,91		14.10.20	Оприбуткування		180 727,91
16.10.20	Оплата		136 921,53	16.10.20	Оплата	171 151,91	
16.10.20	Оплата		144 582,33	16.10.20	Оплата	144 582,33	
19.10.20	Оплата		100 745,54	19.10.20	Оплата	100 745,54	
21.10.20	Оплата		34 230,38	21.10.20	Оплата	34 230,38	
21.10.20	Оплата		34 686,38	21.10.20	Оплата	34 686,38	
21.10.20	Оплата		36 145,58	21.10.20	Оплата	36 145,58	
Обороти за період		1 205 511,36	1 344 726,97	Обороти за період		1 344 726,97	1 205 511,36
Сальдо кінцеве				Сальдо кінцеве			

Після підписання актів звіряння на відповідних рахунках бухгалтерського обліку мають залишатися виключно погоджені суми заборгованостей.

За даними ТОВ «Прометей-Сервіс» та даними ДП «Сантрейд» заборгованість на 31. 10. 2020 р. відсутня.

Інвентаризацію кредиторської заборгованості здійснюють на підставі актів звіряння, отриманих від кредиторів. Тобто кредитори (у межах проведення власної інвентаризації дебіторської заборгованості) повинні надіслати своїм дебіторам такі акти. Якщо ж дебітор не отримав ці акти, можна самостійно направити кредиторам акти звіряння розрахунків для підтвердження суми кредиторської заборгованості. Якщо контрагент на дату проведення інвентаризації виступає одночасно і дебітором, і кредитором, то йому передають виписку із зазначенням окремо дебіторської і кредиторської заборгованості.

За результатами інвентаризації інвентаризаційна комісія складає відповідний акт. Як визначено Положенням № 879, акт інвентаризації розрахунків – це зведений документ про суми заборгованостей, підтверджених і не підтверджених актами звірянь, безнадійних боргів, а також кредиторської та дебіторської заборгованості, щодо якої строк позовної давності минув. До акту інвентаризації (опису) додається довідка про дебіторську і кредиторську заборгованість, щодо якої строк позовної давності минув, із зазначенням найменування та місцезнаходження таких дебіторів або кредиторів, суми, причини, дати та підстави виникнення заборгованості. При цьому дебіторська та кредиторська заборгованість, за якою закінчився строк позовної давності і яка планується до списання, відображається в окремих актах (описах) [60].

Хоча кредиторська заборгованість зазвичай оцінюється як джерело короткострокового залучення коштів, не можна керуватися принципом «чим більше, тим краще». Існують економічні та етичні межі заборгованості кредиторам. Оптимальним вважається співвідношення власних та позикових коштів 60:40, це гарантує забезпечення кредиторської заборгованості,

своєчасне повернення боргів та одночасно позбавляє підприємство-дебітора від загрози боргової залежності [61]. У будь-якому випадку кредиторська заборгованість має бути використана для раціонального вкладення у найбільш ліквідні активи, що приносять максимальний дохід.

Основне завдання обліку дебіторської та кредиторської заборгованості - формування достовірної та обґрунтованої інформації про наявність та рух дебіторської та кредиторської заборгованості на рахунках бухгалтерського обліку, контроль за їх погашенням. Вирішення цього завдання дозволить своєчасно інформувати керівництво підприємства про стан поточних розрахунків та забезпечити фінансову стійкість підприємства. Контроль за термінами оплати впливає фінансовий стан підприємства. Пропуск платежу за договорами тягне за собою штрафи, а пропуск строку позовної давності за платежами - коригування та перерахунок податкових зобов'язань.

Заборгованість за розрахунками має перебувати у межах допустимих значень. Сумнівна дебіторська заборгованість та прострочена кредиторська заборгованість свідчать про порушення постачальниками та клієнтами фінансової та платіжної дисципліни, що потребує негайного вжиття відповідних заходів, що можливе лише при здійсненні систематичного контролю з боку підприємства.

2.3 Облік та розкриття у фінансовій звітності інформації про розрахунки з контрагентами

Порядок відображення розрахункових операцій, що здійснюються у ТОВ «Прометей-Сервіс», будується на таких принципах:

- 1) створення документа: заповнення та оформлення первинного документа, отримання його ззовні та передача до бухгалтерії;
- 2) прийом, перевірка та бухгалтерська обробка документів: перевірка за формою, перевірка цін та тарифів, законності та доцільності операції, облікова

обробка, що включає проставлення коду операції, кореспонденції рахунків, угруповання документів за однорідністю;

3) внесення облікової інформації з документів до комп'ютерної програми для формування реєстрів синтетичного та аналітичного обліку;

4) співставлення первинних документів з обліковими реєстрами при подальшому контролі;

5) передача документів до архіву.

В Україні діє державна уніфікована система документації, що забезпечує різке скорочення загальної кількості документів. У таблиці 2.9 систематизовано перелік форм первинних документів, до яких заносяться операції з обліку дебіторської заборгованості.

Таблиця 2.9 Інформаційне забезпечення операцій з обліку розрахунків з контрагентами

Вид заборгованості	Інформаційне забезпечення
1	2
Розрахунки з покупцями та замовниками	Договір; товаро-транспортна накладна; рахунок-фактура; приймальна квитанція; акт виконаних робіт (наданих послуг); акт звіряння розрахунків; бухгалтерська довідка (отримання від покупців авансів у погашення дебіторської заборгованості); платіжне доручення; виписка банку; розрахунковий чек; вексель; прибутковий касовий ордер; розрахунок курсових різниць
Розрахунки за виданими авансами	Договір на поставку продукції, товарів, робіт, послуг; договір з підрядними будівельними організаціям; товарно-транспортні накладні (якщо аванси видають товарами, матеріалами та ін.); бухгалтерська довідка
Розрахунки з підзвітними особами	Авансовий звіт; прибутковий касовий ордер; видатковий касовий ордер; платіжна відомість; накладна (при видачі продукції для реалізації на ринку)
Розрахунки за нарахованими доходами	Розрахунок дивідендів, відсотків, роялті; видатковий касовий ордер; платіжна відомість
Розрахунки за претензіями	Комерційні акти; акти взаємозвірки; рішення суду; пред'явлена претензія; платіжне доручення; виписки банку; розрахунковий чек; прибутковий касовий ордер
Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків	Акт інвентаризаційний опис; порівняльні відомості результатів інвентаризації; прибутковий касовий ордер; виписка банку; бухгалтерська довідка (у разі віднесення в рахунок оплати праці); рішення суду; рішення керівництва підприємства.

Продовження табл. 2.9

1	2
Розрахунки з іншими дебіторами	Доручення-зобов'язання про утримання з оплати праці суми чергових платежів (при купівлі працівником підприємства товарів у кредит); кредитний договір; накладна на видачу форменого одягу; відомість на продаж акцій; розрахунок розподілу доходів; рішення суду; виписка банку; витяг з протоколу спеціалізованого аукціону (оприбуткування акцій); відомість підписки на акції; прибуткові касові ордери; накладні (якщо внески в статутний капітал здійснюють матеріальними цінностями); розрахунок нарахування дивідендів; платіжні доручення
Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду	Договір про фінансову оренду; акт приймання-передачі об'єкта фінансової оренди; розрахунок бухгалтерії розміру амортизації (при передачі основних засобів у фінансову оренду); бухгалтерська довідка (переведення довгострокової дебіторської заборгованості у поточну; сплачені авансом орендні платежі); розрахунок орендної плати
Розрахунки за допомогою векселів	Прибуткові касові ордери; платіжне доручення; розрахунковий чек (виписка банку); бухгалтерська довідка(розрахунок); акт списання втрачених векселів
Розрахунки постачальниками та підрядниками	Накладні, рахунки-фактури, рахунки, акти прийнятих робіт, послуг, податкові накладні, товарно-транспортні накладні.

Джерело: узагальнено автором

Інформація про розрахунки з постачальниками та підрядниками відображається на синтетичних рахунках 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками», а розрахунки з покупцями та замовниками на рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» та 37 «Розрахунки з різними дебіторами». Облік розрахунків з іншими контрагентами ведеться на рахунок 68 «Розрахунки за іншими операціями».

Аналітичний облік на рахунках розрахунків ведеться за кожним пред'явленим постачальниками та підрядниками рахунку (по кожному рахунку виставленому покупцям), у розрізі контрагентів та договорів.

У таблиці 2.10 наведено рахунки Робочого плану рахунків ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв, які використовуються для обліку розрахунків з контрагентами.

**Таблиця 2.10 Рахунки з обліку розрахунків з контрагентами згідно з
Робочим Планом рахунків ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв**

Синтетичні рахунки	Субрахунки
36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями». 362 «Розрахунки з іноземними покупцями»
37 «Розрахунки з різними дебіторами»	371 «Розрахунки за виданими авансами». 374 «Розрахунки за претензіями». 377 «Розрахунки з різними дебіторами»
63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками». 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками»
68 «Розрахунки за іншими операціями»	681 «Розрахунки за авансами одержаними». 685 «Розрахунки з іншими кредиторами»

Джерело: Робочий план рахунків ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв

Досліджуване підприємство постійно веде розрахунки з постачальниками за придбані в них основні засоби, сировину, матеріали й інші товарно-матеріальні цінності і послуги; з покупцями - за куплені нього товари; із замовниками - за виконані роботи і послуги (табл. 2.11).

**Таблиця 2.11 Основні контрагенти ТОВ «Прометей-Сервіс» м .
Миколаїв**

Назва	Вид діяльності
1	2
ДП «Сантрейд»	ДП «Сантрейд» є дочірньою компанією американської агропромислової компанії Bunge. Основний напрямок діяльності компанії Bunge — виробництво соняшникової олії та торгівля зерновими культурами. ДП «Сантрейд» займається закупівлею сировини для компанії Bunge Ltd та є великим експортером зернових та олійних.
ТОВ «Млас»	ТОВ «Млас» займається вирощуванням зернових та технічних культур. Додатковим видом діяльності є Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням та кормами для тварин.
ТОВ СП «Нібулон»	ТОВ СП «Нібулон» має такі види діяльності: - експорт зернових культур; - вирощування та продаж на експорт власних зернових; - виробництво власних ковбасних виробів; - тваринництво; - вантажне та пасажирське суднобудівництво; - річкове судноплавство; - будівництво нових елеваторів та перевантажувальних терміналів; - використання автомобільної та логістичної інфраструктури у доставці зернових.

Продовження табл. 2.11

1	2
ТОВ «Техноторг-Дон»	ТОВ «Техноторг-Дон» виробляє: - трактори: Білорус-1523 потужністю 177к.с., Білорус-2022.3 потужністю 210 к.с.; - зернозбиральні комбайни КЗС 1218 - власну лінійку препаратів (гербіциди, фунгіциди та інсектициди). Компанія відкрила бізнес-напрямок з дистрибуції насіння, засобів захисту, мінеральних та мікродобрив.
ПП «Фірма Агро Успіх»	ПП «Фірма Агро Успіх» займається оптовою торгівлею хімічних продуктів, а також виробництвом добрив і азотних сполук, пестицидів та іншої агрохімічної продукції, оптовою торгівлею зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин.
ТОВ «Лега-Агро»	ТОВ «Лега-Агро» займається наданням в оренду сільськогосподарських машин і устаткування, допоміжною діяльністю у рослинництві, торгівлею іншими автотранспортними засобами, роздрібною торгівлею деталями та приладдям для автотранспортних засобів, оптовою торгівлею сільськогосподарськими машинами й устаткуванням.
ТОВ «Кит-Т»	ТОВ «Кит-Т» займається продажем автомобілів та легких моторних транспортних засобів. Додаткові види діяльності: - продаж інших моторних транспортних засобів; - техобслуговування та ремонт моторних транспортних засобів; - оптова та роздрібна торгівля запасними частинами та приладдям для автомобілів.
АТ «Миколаївгаз»	Основний вид діяльності - розподіл газоподібного палива трубопроводами.
АТ «Миколаїв-обленерго»	Основний вид діяльності - розподіл електроенергії.
МКП «Миколаїв-водоконал»	Основний вид діяльності - збір, обробка та розподілення води.

Джерело: узагальнено за даними ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв

Одним із постійних покупців ТОВ «Прометей-Сервіс» є Дочірнє підприємство з іноземною інвестицією «Сантрейд», між якими укладено договір поставки № 60437931 від 05 жовтня 2020 року.

Відповідно до Договору здійснюються поставки сільськогосподарської продукції, а саме Пшениці 3,2 класу урожаю 2020 року. 14 жовтня 2020 року була здійснена поставка 22,52 т пшениці другого класу на суму 142 626,59 тис. грн. у т. ч. 28 525,32 тис. грн. ПДВ. У таблиці 2.12 зазначено основні положення зазначеного договору.

Таблиця 2.12 **Умови Договору поставки ТОВ «Прометей-Сервіс» та ДП «Сантрейд»**

Пункт Договору	Основні положення Договору
1	2
Предмет договору	Продавець зобов'язується продати та поставити, а Покупець зобов'язується оплатити і прийняти Товар Пшениця 3, 2 класу урожаю 2020 року. Продавець гарантує Покупцю, що Товар є його власністю і вільний від прав на нього третіх осіб, зокрема не є предметом застави (в тому числі податкової), не знаходиться під арештом, не є спільною власністю і т.п.
Кількість товару	Продавець зобов'язується поставити 200 (двісті) метричних тон з опціоном +10,0/-10,0 % за вибором Продавця.
Ціна товару	Ціна Товару без податку на додану вартість (ПДВ) за цим Договором складає 6.333,33 (Шість тисяч триста тридцять три гривні 33 копійки) за одну метричну тону. Ціна Товару з ПДВ за цим Договором складає 7.600,00 (Сім тисяч шістсот гривень 00 копійок) за одну метричну тону. Загальна вартість по цьому договору Товару складає: без ПДВ 1.266.666,00 (Один мільйон двісті шістдесят шість тисяч шістсот шістдесят шість гривень 00 копійок), загальна вартість Товару з ПДВ складає 1.519.999,20 (Один мільйон п'ятсот дев'ятнадцять тисяч дев'ятсот дев'яносто дев'ять гривень 20 копійок) +10,0/-10,0% згідно п.3.1. У вартість Товару входять всі транспортні витрати на доставку Товару до Пункту поставки, а також всі інші витрати Продавця, понесені ним до моменту поставки Товару.
Поставка товару	Продавець зобов'язується здійснити поставку автомобільним транспортом Товару на умовах DAP(поставлено в місці), відповідно до правил Інкотермс 2020. Продавець зобов'язується поставити весь об'єм Товару у строк з 05.10.2020 р. до 15.10.2020 р., обидві дати включно. Датою поставки та момент переходу права власності вважається дата (момент) документальної фіксації факту видачі перевізником Товару Вантажоотримувачу у Пункті Поставки.
Оплата	Покупець здійснює оплату в українських гривнях шляхом банківського переказу вартості Товару на поточний банківський рахунок Продавця. Покупець зобов'язується проводити оплату кожної партії Товару у два етапи: - 80% вартості відповідної партії Товару сплачується Покупцем протягом 2-х робочих днів з дати поставки Товару і визначення фактичної кількості поставленого Товару згідно умов цього Договору, а також після отримання Покупцем усіх документів на Товар; - Остаточний розрахунок проводиться Покупцем протягом 2-х робочих днів після: а) отримання Покупцем документів, якщо їх не було надано раніше, а також після б) завершення здійснення Покупцем перевірки правильності реєстрації Продавцем відповідної податкової накладної в ЄРПН, за умови відсутності порушень з боку Продавця встановлених законодавством вимог щодо реєстрації та належного заповнення податкових накладних.

Продовження табл. 2.12

1	2
Відповідальність	<p>У випадку порушення Продавцем будь-яких гарантій, зобов'язується відшкодувати Покупцю збитки, понесені Покупцем, в повному обсязі, а також сплатити Покупцю штраф в розмірі 30% від вартості такого Товару.</p> <p>У випадку несвоєчасної оплати Товару Покупець зобов'язується оплатити Продавцю пеню в розмірі подвійної облікової ставки НБУ від суми простроченого платежу за кожен день прострочення.</p> <p>За непоставку (недопоставку) Товару в строк Продавець зобов'язується сплатити Покупцю пеню (штрафну санкцію) в розмірі подвійної облікової ставки НБУ від вартості Товару, поставку якого було прострочено, за кожен день прострочення такої поставки. За прострочення поставки більш ніж на 10 календарних днів Продавець, крім пені (додатково) зобов'язується також сплачувати Покупцю штраф в розмірі 20% від вартості непоставленого (недопоставленого) Товару. Пеня та штраф за цим пунктом сплачується Продавцем незалежно від заподіяних Покупцю збитків(штрафна неустойка).</p>
Податкові накладні та відповідальність постачальника за невиконання вимог податкового законодавства	<p>Продавець зобов'язується реєструвати податкові накладні/ розрахунків коригування в ЄРПН в порядку, передбаченому чинним законодавством. Продавець приймає на себе зобов'язання, протягом 3(трьох) робочих днів з дня реєстрації Продавцем відповідної податкової накладної/розрахунку коригування у ЄРПН, надавати Покупцю підтвердження такої реєстрації у вигляді визначеної законом електронної квитанції, яку Продавець зобов'язаний роздрукувати, засвідчити підписом своєї уповноваженої особи, скріпити печаткою та передати Покупцю в оригіналі. На підставі такої квитанції Покупець здійснює перевірку правильності реєстрації Продавцем відповідної податкової накладної/розрахунку коригування у ЄРПН.</p>
Вирішення спорів	<p>Всі спори, що виникають у зв'язку з виконанням умов цього Договору Сторони вирішують в порядку, передбаченому чинним законодавством України.</p>

Джерело: узагальнено за даними ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв

Для обліку розрахунків із покупцями та замовниками ТОВ «Прометей-Сервіс» використовує рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», за дебетом якого відображається продажна вартість реалізованої продукції, яка включає податкове зобов'язання з ПДВ та інші податки і платежі, що підлягають перерахуванню до бюджетів і фондів, а за кредитом – сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства, в касу, інші види розрахунків та списання боргу. Сальдо рахунка відображає дебіторську заборгованість покупців та замовників за одержану продукцію.

Розглянемо порядок відображення в обліку ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв розрахунків з покупцями (табл. 2.13).

Таблиця 2.13 Господарські операції з обліку розрахунків з покупцями ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв (витяг)

№ п/п	Зміст господарської операції	Первинні документи	Кореспонденція		Сума, грн
			Дебет	Кредит	
1	Нараховано заборгованість ДП «Сантрейд» за реалізовану пшеницю 2 класу	Видаткова накладна	361	701	142626,59
2	Відображено суму податкового зобов'язання з ПДВ щодо доходу за реалізовану пшеницю 2 класу	Податкова накладна	701	641	28525,32
3	Списано пшеницю 2 класу, яку реалізовано ДП «Сантрейд»	Бухгалтерська довідка	901	27	103704,60
4	Надійшли кошти від ДП «Сантрейд» за реалізовану пшеницю 2 класу на поточний рахунок	Виписка банку	311	361	171151,91

Джерело: побудовано з використанням первинних документів ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв

Відповідно до Цивільного кодексу оплата покупцем продукції має здійснюватися до або після її отримання. Передача продукції та її оплата повинні бути максимально наближені за часом. Якщо покупець здійснює оплату продукції до її одержання від продавця, то відбувається передоплата, тобто аванс, який отримується продавцем за заплановане постачання. На практиці прийнято розрізняти такі види передоплати: повна – становить повну суму очікуваного постачання; часткова – фіксована сума або відсоток платежу, які заздалегідь обумовлюються.

Облік одержаних авансів під доставку матеріальних цінностей або під виконання робіт, а також суми попередньої оплати покупцями і замовниками рахунків постачальника за продукцію і виконані роботи. Ведеться на субрахунку 681 «Розрахунки за авансами одержаними» у таблиці 2.14 наведено облік реалізації продукції на умовах попередньої оплати.

Аналітичний облік розрахунків із покупцями та замовниками ведеться за кожним покупцем та замовником у розрізі господарських операцій з реалізації продукції щодо пред'явлених до сплати рахунків і одержаних доходів.

Таблиця 2.14 Господарські операції з обліку реалізації продукції у ТОВ «Прометей-Сервіс» на умовах попередньої оплати (витяг)

№ п/п	Зміст господарської операції	Первинні документи	Кореспонденція		Сума, грн.
			Дебет	Кредит	
1.	Отримано на поточний рахунок суму попередньої оплати від ТОВ «Млас»	Виписка банку	311	681	120480,00
2.	Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ на підставі виписаної податкової накладної	Податкова накладна	643	641	20080,00
3.	Нараховано дохід від реалізації насіння ячменю ТОВ «Млас» при його відвантаженні	Видаткова накладна	361	701	120480,00
4.	Відображено розрахунок за податковим зобов'язанням з ПДВ	Видаткова накладна	701	643	20080,00
5	Списано ячмінь, який реалізовано ТОВ «Млас»	Бухгалтерська довідка	901	27	95060,00
6.	Відображено взаємозалік заборгованостей	Бухгалтерська довідка	681	361	120480,00

Джерело: побудовано з використанням первинних документів ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв

У ТОВ «Прометей-Сервіс» загальна схема закупівлі товарно-матеріальних цінностей має такий вигляд: на підприємство постачальника відправляється довірена особа, яка розглядає товар та приймає рішення про його покупку; на підставі переговорів між постачальником та ТОВ «Прометей-Сервіс» укладається договір.

Товариство з обмеженою відповідальністю «Прометей-Сервіс» уклало Договір поставки № 304 від 22 жовтня 2020 року з Приватним підприємством «Фірма Агро Успіх» на поставку Добрива. 23 та 24 жовтня 2020 року була здійснена поставка Добрива азотно-фосфорне 9:42, 23т за ціною 286 350 тис. грн., у т. ч. ПДВ 47 725 тис. грн 23 жовтня 2020р. (Видаткова накладна № 547 від 23.10.2020р.), та 23т за ціною 286 350 тис. грн., у т. ч. ПДВ 47 725 тис. грн (Видаткова накладна № 550 від 24.10.2020р.). У таблиці 2.15 наведені основні положення зазначеного договору.

Таблиця 2.15 Умови договору ТОВ «Прометей-Сервіс» та ПП «Фірма

Агро успіх»

Пункт Договору	Основні положення Договору
Предмет договору	Продавець зобов'язується передати у власність Покупця партію товару, в порядку та на умовах, визначених цим Договором, Покупець зобов'язується, в порядку та на умовах, визначених цим Договором оплатити й прийняти наступний товар: Добриво азотно-фосфорне 9:42 , 46 т. по ціні 12 450,00 грн/т. (в т.ч. ПДВ) з урахуванням доставки. Загальна сума договору становить 572 700,00 грн. (П'ятсот сімдесят дві тисячі сімсот гривень 00 копійок) у т.ч. ПДВ: 95 450 (Дев'яносто п'ять тисяч чотириста п'ятдесят гривень 00 копійок).
Умови поставки	Право власності на поставлений Товар переходить до Покупця в момент отримання Товару від Постачальника та з моменту підписання повноваженими представниками Сторін накладних і отримання доручення на Товар.
Порядок розрахунків та поставки	Поставка Товару здійснюється за рахунок Постачальника за домовленістю сторін за адресою призначення. Покупець проводить 100% передплату за товар по виставленому рахунку в сумі 572 700,00 грн. (П'ятсот сімдесят дві тисячі сімсот гривень 00 копійок) у т.ч. ПДВ: 95 450 (Дев'яносто п'ять тисяч чотириста п'ятдесят гривень 00 копійок). Оплата товару здійснюється Покупцем шляхом перерахування коштів на поточний рахунок Постачальника, вказаний у виставленому рахунку.
Упаковка товару	Упаковка Товару, що поставляється, повинна відповідати стандартам, технічним умовам, іншій технічній документації.
Гарантії якості товарів	Якість товару відповідає ГОСТУ, ТУ та підтверджується сертифікатом якості, який Постачальник надає на кожен партію товару. Претензії щодо якості, кількості товару після його розвантаження та прийняття покупцем не приймаються.
Відповідальність сторін	Сторона, яка порушила зобов'язання, визначене цим Договором та/або чинним законодавством України, зобов'язана відшкодувати завдані цим збитки Стороні, права або законні інтереси якої порушено. За несвоєчасну оплату вартості Товару Покупець сплачує пеню у розмірі подвійної облікової ставки НБУ, розрахованої від суми заборгованості, за кожен день прострочки. За порушення термінів поставки Товару Постачальник зобов'язаний сплатити неустойку в розмірі подвійної облікової ставки НБУ від суми непоставленого Товару за кожний день прострочення.
Форс-мажорні обставини	Сторони погодилися, що в разі виникнення обставин непереборної сили, Сторони, яка повинна виконати господарське зобов'язання, які унеможливають виконання Стороною своїх зобов'язань за цим Договором, та безпосередньої дії таких обставин на Сторону, яка повинна виконати господарське зобов'язання, Сторона звільняється від виконання своїх зобов'язань на час дії зазначених обставин. У разі коли дія зазначених обставин триває більш як 60 днів, кожна із Сторін має право на розірвання цього Договору і не несе відповідальності за таке розірвання за умови, що вона повідомить про це іншу Сторону не пізніше ніж за 20 днів до розірвання.

Джерело: узагальнено за даними ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв

Облік розрахунків із постачальниками і підрядниками за одержані товарно-матеріальні цінності, виконані роботи і надані послуги у досліджуваному підприємстві ведеться на рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками». Сам факт укладення господарського договору на цьому рахунку не відображається, хоча він і є джерелом зобов'язань. У момент укладення договору у підприємств уже виникли права і обов'язки, але поки хоча б одне із них не перейде до їхнього виконання, права і обов'язки не будуть відображені в балансі.

Розглянемо порядок відображення в обліку ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв розрахунків з постачальниками (табл. 2.16).

Таблиця 2.16 Господарські операції з обліку розрахунків з постачальниками ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв (витяг)

№	Зміст господарської операції	Первинні документи	Кореспонденція		Сума, грн
			Дебет	Кредит	
1	Перераховано передоплату ПП «Фірма Агро Успіх» за добрива азотно-фосфорне 9:42	Платіжне доручення	371	311	572700,00
2	Відображено податковий кредит із ПДВ	Податкова накладна	641	644	95 450,00
3	Оприбутковано на склад фактично отримане добриво азотно-фосфорне 9:42	Видаткова накладна	208	631	238625,00
4	Відображено розрахунки за ПДВ	Видаткова накладна	644	631	47725,00
5	Оприбутковано на склад фактично отримане добриво азотно-фосфорне 9:42	Видаткова накладна.	208	631	238625,00
6	Відображено розрахунки за ПДВ	Видаткова накладна	644	631	47725,00
7	Закрито взаємні розрахунки з ПП «Фірма Агро Успіх» за добриво азотно-фосфорне 9:42	Бухгалтерська довідка	631	371	572700,00

Джерело: побудовано з використанням первинних документів ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв

Організація аналітичного обліку розрахунків з постачальниками має забезпечити можливість отримання необхідних даних по: акцептованих та інших розрахункових документах, термін оплати яких не настав; неоплачених

у строк розрахункових документах за невідфактурованими поставками; отриманих комерційних кредитах.

Аналітичний облік ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв організовано окремо за кожним контрагентом у розрізі кожного документа (рахунку) на сплату.

ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв самостійно обирає форму розрахунків з контрагентами. Вибір найбільш раціональної форми розрахунків дозволяє знизити розрив між часом одержання цінностей покупцем та здійсненням платежу, ліквідувати утворення необґрунтованої дебіторської заборгованості. Розрахунки з постачальниками здійснюються рідше через касу підприємства, ніж безготівковим шляхом. На купівлю матеріальних цінностей гроші можуть видаватися як підзвітній особі, і довірєній особі від постачальника. Система безготівкових розрахунків значно прискорює оборотність коштів, знижує витрати на платіжні операції та покращує контроль за їх станом.

Вибору раціональної форми розрахунків повинна бути приділена значна увага, адже це дозволить скоротити час між датою відвантаження товарів (робіт, послуг) та датою отримання коштів за здійснену операцію з обов'язковою умовою фіксування обраної форми розрахунків у договорі між контрагентами. Порівняльний аналіз різних видів безготівкових платіжних інструментів наведено в таблиці 2.17.

Широке використання безготівкового грошового обороту зумовлене також і тим, що безготівковий оборот має суттєві переваги перед готівковим і тому більш ефективний як для суспільства в цілому, так і для кожного окремого економічного суб'єкта. У теперішній час широкого розповсюдження набули сучасні технології розрахунків – системи дистанційного обслуговування, що прискорюють та спрощують процес подання платіжних документів у банк.

Таблиця 2.17 **Порівняльний аналіз безготівкових платіжних інструментів**

Назва	Сутність	Особливості застосування
1	2	3
Платіжне доручення	розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок отримувача	Платник може давати доручення про списання коштів зі свого рахунку на паперових бланках розрахункових документів, а також у вигляді електронного розрахункового документа. Платник до настання дати валютування може відкликати кошти, які до зарахування на рахунок отримувача обліковуються в банку, що обслуговує отримувача. Це, на нашу думку, дає місце для додаткових махінацій зі сторони покупця. Даний платіжний інструмент не гарантує оплату дебіторської заборгованості
Платіжна вимога-доручення	розрахунковий документ, який складається з двох частин: — верхньої — вимоги отримувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів; — нижньої — доручення платника банку про списання зі свого рахунку визначеної ним суми коштів та перерахування її на рахунок отримувача	Можуть застосовуватися в розрахунках усіма учасниками безготівкових розрахунків. Платіжна вимога-доручення повертається без виконання, якщо сума, що зазначена платником, перевищує суму, що є на його рахунку
Платіжна вимога	розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача або в разі договірної списання отримувача до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача	Застосовуються при розрахунках за поставлені товари, виконані роботи, надані послуги. Розрахунки можуть здійснюватися з попереднім акцептом та без акцепту. Своєчасне подання платіжної вимоги не гарантує погашення дебіторської заборгованості, так як на рахунок платника можуть бути відсутніми грошові кошти. Дана форма розрахунків направлена на захист інтересів покупця (стосовно перевірки якості та кількості вантажу та його відповідності умовам договору, існує можливість відмовитись від оплати за суттєвими причинами)

Продовження табл. 2.17

1	2	3
Розрахунковий чек	розрахунковий документ, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунку(чекодавця) банку-емітенту, у якому відкрито його рахунок, про сплату чекодержателю зазначеної в чеку суми коштів	Використовуються в безготівкових розрахунках з метою скорочення розрахунків готівкою за отримані товари (виконані роботи, надані послуги). Для гарантованої оплати чеків чекодавець бронює кошти на окремому аналітичному рахунку «Розрахунки чеками» відповідних балансових рахунків у банку-емітенті, що є запорукою сплати коштів.
Вексель	цінний папір встановленої форми, що містить письмове зобов'язання боржника (векселедавця) сплатити відповідну суму коштів своєму кредиторіві – власнику векселя у встановлений строк	Використання при розрахунках векселів має певні переваги: зменшується необхідність в обігових коштах, банківському кредиті; прискорюються розрахунки; забезпечується погашення взаємних боргів; до оплати за товар залучається третя особа, що має кошти; зменшується інфляція
Електронні гроші	одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами і є грошовим зобов'язанням емітента	Електронні гроші є платіжним засобом, що існує тільки в електронному вигляді, тобто фактично у вигляді інформації, що міститься у спеціальних базах даних. Електронні гроші зберігаються в електронних гаманцях користувачів відповідної платіжної системи, управляти грошима користувач може за допомогою Інтернету або мобільного телефону

Джерело: узагальнено автором з використанням [8, 62]

Для досягнення більшої інформативності та відповідності діючому законодавству удосконалено форму надання інформації про дебіторську заборгованість у Примітках до річної фінансової звітності (табл. 2.18). У формі враховано, що у разі перевищення 12 місяців з дати балансу поточна дебіторська заборгованість набуває статусу довгострокової, тобто потребує переведення до іншого виду дебіторської заборгованості, тому за строками непогашення, що перевищують 12 місяців необхідно обліковувати довгострокову дебіторську заборгованість. Крім того, запропоновано виділяти заборгованість нерезидентів із загального обсягу довгострокової та поточної дебіторської заборгованості.

Таблиця 2.18 Запропонована форма Відображення інформації про дебіторську заборгованість

Найменування рядків	Дебіторська заборгованість			
	Рядки активу балансу			
	Довго-строкова	в т.ч. прострочена	Поточна	в т.ч. прострочена
Усього				
I. Між підприємствами та установами в межах України – усього:				
у тому числі:				
за товари, роботи та послуги за чистою реалізаційною вартістю	1040	1040	1125	1125
за вексями	1040	1040	1120	-
з бюджетом	-	-	1135	-
із внутрішніх розрахунків	-	-	1145	-
зі страхування	-	-	-	-
з оплати праці	-	-	-	-
інша заборгованість	1040	1040	1155	1155
II. З нерезидентами – юридичними особами – усього:				
у тому числі:				
з країн близького зарубіжжя (Росія, Білорусія, Польща, Молдова, Узбекистан, Киргизстан, Грузія, Вірменія, Казахстан, Азербайджан, Туркменістан, Таджикистан)				
з країн далекого зарубіжжя (всі інші країни)				

Джерело: використано ідею [8]

У поясненні до Приміток до річної фінансової звітності необхідно здійснювати розподіл та систематизацію дебіторської заборгованості нерезидентів у розрізі країн близького та далекого зарубіжжя. Для збільшення інформативності Приміток до річної фінансової звітності, необхідно розкрити складові іншої поточної дебіторської заборгованості, адже у жодній з форм фінансової звітності цього не здійснено. Крім того, у Примітках до річної фінансової звітності доцільно довідково враховувати суму всієї дебіторської заборгованості – забезпеченої та незабезпеченої вексями.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З КОНТРАГЕНТАМИ

3.1 Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості

Традиційними завданнями аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості є:

- оцінка складу, величини, динаміки та структури дебіторської та кредиторської заборгованості;
- аналіз співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості;
- вивчення структури заборгованості;
- визначення якості та оборотності дебіторської заборгованості;
- прогнозування оптимальної та ймовірної величини дебіторської та кредиторської заборгованості;
- розробка базових положень політики розрахунків та обґрунтування умов надання комерційного кредиту окремим покупцям;
- оцінка зміни стану боржників;
- виявлення ступеня та характеру впливу дебіторської та кредиторської заборгованості на величину чистого оборотного капіталу, обсяг продажів та показники фінансової стійкості;
- оцінка ефективності використання дебіторської та кредиторської заборгованості;
- складання факторних моделей залежності дебіторської та кредиторської заборгованості, розробка методики їхнього аналізу.

Значну питому вагу у складі джерел коштів підприємства займають позикові кошти, зокрема розрахунки з постачальниками та підрядниками. Найбільш актуальним, що гостро стоїть перед усіма підприємствами у даний час є питання, яке безпосередньо пов'язане з розрахунково-платіжними

операціями і, як наслідок цього - безсумнівно, господарюючого суб'єкта, що координує роботу, в цілому - це кредиторська заборгованість.

У процесі здійснення виробничо-господарської діяльності в ТОВ «Прометей-Сервіс» велику увагу при аналізі позикових джерел приділено розрахункам із постачальниками та підрядниками. Виникає вона внаслідок придбання матеріальних цінностей, за прийняті роботи або спожиті послуги, оплата за які здійснюється після певного часу. Заборгованість постачальникам та підрядникам належить до короткострокових зобов'язань ТОВ «Прометей-Сервіс» та відображається в пасиві балансу. Ця стаття займає найбільшу питому вагу загальної суми кредиторської заборгованості, показаної у балансі ТОВ «Прометей-Сервіс».

Тому ця заборгованість у ТОВ «Прометей-Сервіс» є важливою частиною позикових джерел. Частина цієї заборгованості у процесі фінансово – господарської діяльності ТОВ «Прометей-Сервіс» має перебувати у межах допустимих значень.

З даних бухгалтерських балансів можна встановити, яку частину пасиву в ТОВ «Прометей-Сервіс» займає заборгованість постачальникам і підрядникам в періоді, що вивчається.

У Балансі (Звіті про фінансовий стан) ТОВ «Прометей-Сервіс» станом на 31 грудня 2020 року дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги склала 10600 тис. грн., з бюджетом – 931300 тис. грн., в т.ч. з податку на прибуток – 0 тис. грн., інша поточна дебіторська заборгованість – 1776600 тис. грн.

Згідно з НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» в обов'язковому порядку повинна подаватись інформація у Примітках до фінансової звітності. ТОВ «Прометей-Сервіс» не робить такої деталізації дебіторської заборгованості, з чим не можна погодитись.

Станом на 31 грудня 2020 року, дебіторська заборгованість ТОВ «Прометей-Сервіс» виходячи із зазначених сум в балансі (Додаток Б) в цілому становила 2718500 тис. грн., що значно більше, порівняно з попереднім

періодом, у якому дебіторська заборгованість складала майже у 3 рази менше або 950600 тис. грн., що показує проблеми в управлінні дебіторською заборгованістю та контролем за стабілізацією фінансової стабільності ТОВ «Прометей-Сервіс».

Необхідно звернути увагу на наступне, ТОВ «Прометей-Сервіс» не класифікує в фінансовій звітності дебіторську заборгованість, термін якої перевищує 1 рік чи один операційний цикл як довгострокову.

Таке нехтування методологічними нормами може мати негативні результати, оскільки сільськогосподарське підприємство вимагає великих фінансових та інших витрат, необхідний чіткий контроль за процесом вирощування зернових культур та її реалізації. Збільшення дебіторської заборгованості зменшує показники ліквідності, платоспроможності та ділової активності підприємства, а особливо має вплив на оборотність його коштів.

Графічно зобразимо динаміку дебіторської заборгованості ТОВ «Прометей-Сервіс» за 2018-2020 рр. на рис. 3.1.

Рисунок 3.1. Дебіторська заборгованість ТОВ «Прометей-Сервіс»

Джерело: побудовано за даними звітності ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв

Як бачимо з рис.3.1, дебіторська заборгованість в цілому мала значний темп зростання у 2020 більше на 1830900 тис. грн. порівняно з 2019 роком.

Для аналізу складу і руху дебіторської заборгованості використаємо дані ТОВ «Прометей-Сервіс» за останні 4 роки у табл. 3.1

Таблиця 3.1 Склад і рух дебіторської заборгованості ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв за 2018-2020рр.

Дебіторська заборгованість	2018р.	2019р.	2020р.	Відхилення (+,-) 2020р. до	
				2018р.	2019р.
Розрахунки з дебіторами всього у т. ч.	2972,4	950,6	2718,5	-253,9	+1767,9
за товари, роботи і послуги	2776,6	725,5	10,6	-2766,00	-714,9
За розрахунками з бюджетом	72,3	115,9	931,3	+859,00	+815,4
Інша поточна дебіторська заборгованість	123,5	109,2	1776,6	+1653,1	+1667,4

Джерело: розраховано та побудовано з використанням звітності ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв

Аналіз руху дебіторської заборгованості по складу дав змогу встановити, що її збільшення виникло переважно за розрахунків іншої поточної дебіторської заборгованості. Сума іншої поточної дебіторської заборгованості збільшилась на 1667,4 тис. грн., та становила на кінець періоду 1776,6 тис. грн.

Після оцінювання переходять до аналізу якісного стану дебіторської заборгованості. Такий аналіз дає змогу виявити й охарактеризувати динаміку абсолютного і відносного розміру невинуватеної заборгованості. ТОВ «Прометей-Сервіс» проводить безготівкові розрахунки за допомогою платіжних доручень.

Впорядкований аналітичний облік дозволить мати інформацію, необхідну для прийняття важливих управлінських рішень. Так як, своєчасно аналізуючи стан розрахунків і вживаючи певні заходи, можна не тільки уникнути зниження реалізації продукції, навпаки збільшити реальні прибутки.

У ТОВ «Прометей-Сервіс» облік ведеться в розрізі кожного замовника та покупця на основі відповідної машинограми, яка складена за допомогою програми 1-С: Бухгалтерія BAS. Автоматизована форма ведення обліку дозволяє володіти даними як синтетичного так і аналітичного обліку в одному документі, бачити обороти за місяць, та заборгованість на кінець місяця, яка виникла через несплату по виставлених рахунках.

Показана тенденція зростання сумнівної заборгованості може мати безпосередній вплив на зниження ліквідності та платоспроможності

досліджуваного підприємства, можливе погіршення фінансового стану підприємства.

Згідно з даними бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості станом на 31.12.2020р. у ТОВ «Прометей-Сервіс» можна зробити деякі висновки щодо ділової активності підприємства на основі розрахунку такого показника як коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості.

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості = Виручка / Середньорічна сума дебіторської заборгованості (3.1)

$$K_{\text{одз}} (2018\text{р.}) = 45518,0 / 3349,5 = 13,58$$

$$K_{\text{одз}} (2019\text{р.}) = 33318,9 / 1834,55 = 18,16$$

$$K_{\text{одз}} (2020\text{р.}) = 31197,7 / 2453,35 = 12,71$$

Як бачимо з розрахунків, коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості має невеликі зміни, на кінець звітного періоду спостерігається деяке зменшення оборотності (-5,45). Цей показник дає можливість визначити, скільки разів протягом року обсяги надходжень від реалізації вміщали в собі середній залишок боргових прав (дебіторів).

Як правило, чим вище цей показник, тим краще, тому що підприємство швидше одержує оплату по рахунках. Якщо в 2019 р. дебіторська заборгованість компанії зробила 18,16 обороти, то в 2018 р. – тільки 13,58 оборотів, а це означає, що менше одного разу обернулись кошти, вкладені в розрахунки.

Для вирішення проблеми необхідно відкоригувати поточну політику управління дебіторською заборгованістю і працювати тільки на умовах передоплати з замовниками та клієнтами, які не платять вчасно за продукцію.

Використовуючи цей коефіцієнт, можна розрахувати більш наглядний показник – період інкасації, тобто час, протягом якого дебіторська заборгованість перейде в кошти. Для цього необхідно розділити тривалість аналізованого періоду на коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості

Отже, період інкасації дебіторської заборгованості ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв:

2018 р. – $365/13,58 = 27$ (дні)

2019 р. – $365/18,16 = 20$ (дні)

2020 р. – $365/12,71 = 29$ (дні)

Отже, повернення заборгованості за продукцію займають приблизно 25 днів. Тому не можна вважати ці показники критичними, тим більше що у 2019 спостерігається позитивна тенденція до збільшення оборотності розрахунків замовників. Негативним явищем є наявність у структурі дебіторської заборгованості іншої поточної дебіторської заборгованості, яка за своїм економічним змістом відповідає визначенню довгострокової.

При аналізі кредиторської заборгованості ТОВ «Прометей-Сервіс» не має додаткових фінансових витрат, пов'язаних із залучення позикових коштів для погашення своїх зобов'язань чи поповнення оборотних грошових коштів, підприємство є прибутковим і платоспроможним.

На сьогодні нагальною є необхідність налагодження системи ефективного управління дебіторською заборгованістю як одного з найбільш важливих і водночас складних елементів управління оборотними активами для забезпечення фінансового оздоровлення та економічного розвитку підприємства. Найбільш часто на підприємствах виникають проблеми пов'язані з дебіторською заборгованістю:

- відсутність інформації про терміни погашення дебіторської заборгованості;
- неефективна оцінка кредитоспроможності покупців;
- відсутність окремого відділу з управління дебіторською заборгованістю (у тому числі простроченої), що призводить до розподілу функцій аналізу дебіторської заборгованості, отримання грошових коштів, прийняття рішення про товарне кредитування між різними підрозділами підприємства;
- відсутність автоматизованого відстеження виникнення та погашення дебіторської заборгованості;
- відсутність профілактичних заходів щодо виникнення

неконтрольованих обсягів заборгованості дебіторів;

– неефективна політика управління інкасацією (погашенням) дебіторської заборгованості у зв'язку з уникненням застосування різнопланових методів рефінансування

Саме в таких умовах важливо відмітити зростаючу роль ефективного аналізу та управління дебіторською заборгованістю, своєчасного її повернення та проведення превентивних заходів виникнення безнадійної заборгованості.

Загалом система управління дебіторською заборгованістю передбачає існування двох підсистем: підсистеми управління кредитною політикою та підсистеми, що охоплює комплекс заходів, які спрямовані на зниження ризику виникнення простроченої та уникнення безнадійної дебіторської заборгованості. Формування системи управління дебіторської заборгованості доцільно здійснювати за етапами наведеними в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 Етапи формування системи управління дебіторською заборгованістю

Управління дебіторською заборгованістю	
Етап 1 Здійснення організаційних заходів	
Етап 2 Класифікація дебіторської заборгованості	
Етап 3 Визначення факторів, що впливають на формування та інкасацію дебіторської заборгованості	
Етап 4 Ретроспективний аналіз дебіторської заборгованості за видами відповідно до здійсненої класифікації	
4.1. Правильність оформлення дебіторської заборгованості;	
4.2. Визначення питомої ваги активів, що знаходяться у формі дебіторської заборгованості;	
4.3. Оцінка в динаміці питомої ваги складових частин дебіторської заборгованості (питома вага сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості у простроченій);	
4.4. Визначення періоду погашення дебіторської заборгованості;	
4.5. Оцінка якості дебіторської заборгованості (питома вага простроченої дебіторської заборгованості у загальному її складі);	
4.6. Визначення джерел фінансування дебіторської заборгованості згідно агрегатного та коефіцієнтного підходів;	
4.7. Аналіз оборотності дебіторської заборгованості;	
4.8. Оцінка ефекту від інвестування коштів у дебіторську заборгованість.	
Етап 5 Управління кредитною політикою	
5.1. Вибір типу кредитної політики відповідно до цілей підприємства;	
5.2. Доцільність відволікання коштів у дебіторську заборгованість;	
5.3. Визначення умов надання товарного кредиту;	

Продовження табл. 3.2

5.3.1. Встановлення розміру товарного кредиту (кредитного ліміту);
5.3.2. Формування системи цінових знижок, «надбавки за реалізацію на умовах товарного кредиту» та штрафних санкцій за прострочку виконання зобов'язань;
5.3.3. Формування системи показників для здійснення оцінки кредитоспроможності покупця;
5.3.4. Групування покупців відповідно до рівня кредитоспроможності із відповідною диференціацією кредитних умов
Етап 6 Вибір системи рефінансування дебіторської заборгованості
6.1. Дисконтування (облік) векселів;
6.2. Факторинг;
6.3. Форфейтинг;
6.4. Сек'юритизація.
Етап 7 Управління простроченою дебіторською заборгованістю
7.1. Розробка системи критеріїв для обґрунтування прийняття рішення про нарахування резерву сумнівних боргів;
7.2. Регламентація форм і строків нагадувань покупцям про необхідність сплати заборгованості.
Етап 8 Формування етапів інкасації дебіторської заборгованості
8.1. Формування системи позовної роботи з недобросовісними покупцями;
8.2. Формування умов відкриття справи про банкрутство контрагента;
8.3. Формування критеріїв для прийняття рішення про віднесення дебіторської заборгованості до безнадійної та її списання.
Етап 9 Формування системи моніторингу дебіторської заборгованості

Джерело: використано ідею [8]

Процес управління дебіторською заборгованістю доцільно розпочинати з створення робочої групи з управління дебіторською заборгованістю.

На другому етапі формування системи управління дебіторською заборгованістю повинна бути здійснена обґрунтована класифікація, що визначає не лише її економічну сутність, а й надає можливість подальшого управління нею. Підґрунтям здійснення ефективного аналізу для управління дебіторською заборгованістю є дослідження факторів, що впливають на її формування та інкасацію та з'ясування причинно-наслідкових зв'язків між ними. Виходячи з зазначеного, одним з важливих етапів системи управління дебіторської заборгованості є систематизація факторів, що дають можливість отримання повної характеристики дебіторської заборгованості у процесі її аналізу. Оскільки на величину дебіторської заборгованості впливає велика кількість різноманітних факторів, їх доцільно умовно розподілити на внутрішні (залежать від професійних навичок персоналу підприємства управляти дебіторською заборгованістю) та зовнішні (не залежать від організації діяльності на підприємстві та обмежити їх вплив досить складно).

Основним внутрішнім фактором, який впливає на виникнення дебіторської заборгованості на підприємстві є кредитна політика. Обсяг існуючої дебіторської заборгованості доцільно досліджувати різносторонньо, шляхом проведення комплексного фінансового аналізу, що є джерелом прийняття ефективних управлінських рішень. Економічний аналіз не повинен розглядатися відокремлено від системи управління підприємством, яка базується на застосуванні комплексного підходу з метою розробки варіантів управлінських рішень для забезпечення стабільного економічного розвитку суб'єкта підприємства. Таким чином, на четвертому етапі здійснюється аналітичне дослідження дебіторської заборгованості за переліком напрямів наведених у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 Запропоновані напрями здійснення аналітичного дослідження дебіторської заборгованості

Показник	Порядок розрахунку
1	2
Період погашення заборгованості	Характеризує середню кількість днів між виникненням та погашенням ДЗ: $ППДзі = ДЗсер.і / Пдзі \times Д$, де Пдзі – погашення і-го виду ДЗ.
Рівень прострочення заборгованості	Характеризує якість ДЗ та показує частку (питому вагу) простроченої заборгованості (ДЗ простр.) в її загальному обсязі (ДЗзаг.) Р пр остр. Д з = $ДЗпростр. / ДЗзаг. \times 100\%$.
Джерела фінансування дебіторської заборгованості	Агрегатний підхід. Визначаються джерела коштів за рахунок яких фінансується дебіторська заборгованість. Для цього обсяг поточної ДЗ (ПДЗ) порівнюється з обсягом власних оборотних активів (ВОА), кредиторської заборгованості (КрЗ) та короткострокових кредитів (КрБ). Коефіцієнтний підхід. Розраховуються та аналізуються у часі: 1) коефіцієнт співвідношення ВОА та ДЗ; 2) коефіцієнт співвідношення КрЗ та ДЗ.
Рух дебіторської заборгованості	Аналізуються процеси виникнення та погашення дебіторської заборгованості (ВДЗ та ПДЗ), які впливають на зміну її залишків на початок та кінець періоду. Складається рівняння в цілому та у розрізі груп дебіторів: $ДЗ на поч. + ВДЗ = ДЗ на кін. + ПДЗ$.
Оборотність дебіторської заборгованості та шляхи її прискорення	Для узагальнюючої оцінки підприємства розраховується: $Одз (раз) = ЧВР / ДЗсер.$, де ЧВР – чиста виручка від реалізації продукції (без ПД В); Д З сер. - середній обсяг формування ДЗ. Для оцінки окремих видів ДЗ розраховується: $Одзі = ОДЗі / ДЗсер.і$, де ОДЗі – обсяг операцій, пов'язаний з формуванням відповідного виду ДЗ; ДЗсер.і – середній обсяг формування і-го виду ДЗ. Період обороту ДЗ в днях характеризує середню кількість днів, необхідних для відновлення оборотних активів, авансованих у дебіторську заборгованість за рахунок виручки від реалізації: $ПОдз = Д / Одз$, де Д – тривалість періоду, що аналізується, в днях.

Продовження табл. 3.2

1	2
Доцільність відволікання коштів у дебіторську заборгованість	Для доцільності кредитування контрагентів необхідно порівняти витрати від надання кредиту (Вкр) (включають витрати на оплату вартості капіталу (Вкап) та витрати у зв'язку з інфляційним знеціненням капіталу (Вінф)) з додатковим доходом, який отримано за рахунок зростання обсягів реалізації (ДДр) та (або) зниження цін закупівлі ресурсів (ЕВз). $V_{кап} = DЗ_{сер} \times ВК_{сер} \times ППДЗ / 365 \times 100$, де $DЗ_{сер}$ – середній обсяг ДЗ; $ВК_{сер}$ – середньозважена вартість капіталу, % річних; ППДЗ – період погашення ДЗ, днів. $Вінф = DЗ_{пок} \times (1 - 1/I_{пер})$, де $I_{пер}$ – індекс інфляції за місяць (очікуваний протягом періоду погашення ДЗ). Загальний обсяг витрат становить $Вкр = Вкап + Вінф$. Додатковий дохід, що отримано за рахунок надання кредиту покупцям розраховується: $ДДр = (Р_{кд} \times Т_{кр}) / 100$, де $Р_{кд}$ – рівень комерційного доходу (після сплати ПДВ), у % до реалізації; $Т_{кр}$ – приріст реалізації товарів за рахунок надання споживчого та комерційного кредиту. Економія витрат за рахунок зниження цін закупівлі ресурсів внаслідок авансування постачальників визначається: $ЕВз = \sum (Ц_{зві} - Ц_{аві}) \times О_{зі}$, $Ц_{зві}$, $Ц_{аві}$ – ціна закупівлі і-го виду ресурсів звичайна та за умови авансової оплати; $О_{зі}$ – обсяг закупівлі і-го виду ресурсів. Загальний обсяг додаткового прибутку в результаті формування дебіторської заборгованості визначається: $ДП_{дз} = ДДр + ЕВз$. Якщо $Вкр < ДП_{дз}$ – надання кредиту є економічно доцільним.
Оцінка ефекту від інвестування коштів у дебіторську заборгованість	Сума додаткового прибутку, отриманого в результаті формування ДЗ ($ДП_{дз}$), по рівнюється з сумою додаткових витрат (вартістю кредиту) (Вкр), на оформлення кредиту та інкасації ДЗ (ДВдз), а також прямих фінансових витрат від неповернення ДЗ (безнадійна заборгованість) (ФВдз). Розрахунок суми ефекту здійснюється за формулою: $Е_{дз} = ДП_{дз} - Вкр - ДВдз - ФВдз$.
Правильність оформлення дебіторської заборгованості	Здійснюється оцінка достовірності інформації щодо відображення в обліку дебіторської заборгованості шляхом проведення інвентаризації розрахунків
Питома вага дебіторської заборгованості у складі оборотних активів	Дозволяє визначити частину активів (оборотних активів), які знаходяться у формі дебіторської заборгованості (поточної дебіторської заборгованості). Розраховується коефіцієнт відволікання оборотних активів (ОА) у ДЗ ($ДЗ/ОА$).
Склад та структура дебіторської заборгованості	Здійснюється оцінка в динаміці питомої ваги складових частин дебіторської заборгованості (довгострокової і короткострокової; покупців, постачальників, бюджетних та позабюджетних фондів; по статтях бухгалтерського балансу)

Джерело: використано ідею [8]

Підсумковий етап управління дебіторської заборгованості полягає у формуванні системи її моніторингу, яка проводиться для пошуку тенденцій і закономірностей та дозволяє своєчасно виявити прихований потенціал у системі управління та який зосереджений, в першу чергу, на контролі за рівнем дебіторської заборгованості, відношенні дебіторської заборгованості до

обсягу реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та термінах погашення. Крім того, моніторинг дебіторської заборгованості повинен забезпечити існування оперативної інформаційної системи для запобігання прострочення терміну платежу та виникнення безнадійної дебіторської заборгованості шляхом прийняття своєчасних заходів. Основним результатом та підтвердженням ефективного формування системи моніторингу дебіторської заборгованості на підприємстві є можливість прийняття управлінських рішень щодо товарного кредиту та виявлення його впливу на фінансовий стан підприємства. Таким чином, для досягнення основної мети аналізу для управління дебіторською заборгованістю необхідно вдало поєднати два процеси – збільшення обсягів реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та зменшення дебіторської заборгованості зі статусом безнадійна.

Вважаємо, що важливим для аналізу є включення до розрахунку показників звітності, скоригованих з урахуванням фактору тимчасової вартості коштів та показників дебіторської та кредиторської заборгованості, у розрізі видів діяльності.

Запропоновано здійснення коригування довгострокової (термін погашення якої перевищує один рік) та простроченої дебіторської та кредиторської заборгованості через застосування процедури дисконтування. Підставою до цього є можливість суттєвої відмінності поточної вартості майбутніх фінансових потоків від їхньої номінальної вартості.

Для здійснення економічної оцінки зобов'язань запропоновано використання формули дисконтування:

$$PV = FV / (1 + i)^n \quad (3.2)$$

де: PV - поточна вартість; FV – майбутня вартість; i - ставка дисконтування; n - термін (кількість періодів).

Найбільш важливим та складним у запропонованій процедурі є визначення ставки дисконтування. Від того, наскільки правильно буде визначено розмір ставки, повністю залежать результати переоцінки. У зв'язку з цим можна визначити такі основні правила:

- дисконтування здійснюється незалежно від ступеня впливу тимчасового вартості грошей на окремих показники;
- відсоткова частина, що утворюється при дисконтуванні, нараховується за ефективною процентною ставкою (ставка дисконтування розраховується методом складних відсотків);
- в якості періоду, для якого визначається ставка дисконтування, застосовувати якомога коротший період (досить місяця). Інакше розрахувати відсотки на кожен звітний дату буде набагато складніше;
- для визначення ставки дисконтування застосовуються ринкові ставки, в тому числі скориговані під аналогічні умови, наприклад, під умови залучення позикових коштів організацій із аналогічним рейтингом кредитоспроможності;
- ставка залежить від кредитоспроможності боржника.

Як базову ставку дисконтування запропоновано використання поточного рівня інфляції, з можливістю поправки на ставку кредитування при залученні позикових коштів на аналогічних умовах.

Інформаційною базою для здійснення коригування є дані синтетичного та аналітичного обліку, виділені при вирішенні першої групи проблем дослідження. Таким чином, за допомогою застосування коригування облікових показників передбачено можливість оцінки показників заборгованості, максимально наближеної до їх економічної оцінки.

З урахуванням описаної процедури економічної оцінки зобов'язань та вимог, запропоновано застосування таких конкретних показників та методів їх розрахунку:

1. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості з урахуванням економічної оцінки ($K_{обдз}'$):

$$K_{обдз}' = B / СДЗ' \quad (3.3)$$

де: B - прибуток від реалізації у звітному періоді; СДЗ' - середня вартість дебіторську заборгованість у звітному періоді з урахуванням економічної оцінки.

2. Середній період погашення дебіторської заборгованості з урахуванням економічної оцінки ($СПП_{ДЗ}'$)

$$СПП_{ДЗ}' = 365 / K_{обДЗ}' (3.4)$$

3. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості з урахуванням економічної оцінки ($K_{обКЗ}'$):

$$K_{обКЗ}' = B / СКЗ' (3.5)$$

де: B - прибуток від реалізації у звітному періоді; СКЗ' - середня вартість кредиторської заборгованості у звітному періоді з урахуванням економічної оцінки.

4. Середній період погашення кредиторської заборгованості з урахуванням економічної оцінки ($СПП_{КЗ}'$)

$$СПП_{КЗ}' = 365 / K_{обКЗ}' (3.6)$$

5. Коефіцієнт поточної ліквідності з урахуванням економічної оцінки ($K_{пл}'$):

$$K_{пл}' = OA' / KЗ' (3.7)$$

де: OA' - оборотні активи з урахуванням економічної оцінки дебіторської заборгованості; KЗ' - короткострокові зобов'язання з урахуванням економічної оцінки.

Дані показники рекомендовано подавати в записці пояснення до фінансової звітності.

Розроблена методика розрахунку аналітичних показників спрямована на поглиблене дослідження дебіторської та кредиторської заборгованості, а виділені показники розширюють можливості обґрунтування управлінських рішень щодо положень кредитної політики та вибору умов договорів, що укладаються з контрагентами.

3.2. Шляхи вдосконалення обліку розрахунків з контрагентами

Бухгалтерський облік займає особливе місце у системі інформаційного забезпечення внутрішнього контролю розрахунків з контрагентами. З одного боку, облік дає кількісне відображення та якісну характеристику економічних процесів суспільного відтворення і потребує контролю якості цього відображення і правильності якісної характеристики цих процесів, яка забезпечує його достовірність. З іншого боку, контроль не може функціонувати без облікової інформації, і, відповідно, одним із завдань контролю є отримання кількісної і, особливо, якісної інформації [63].

Велику кількість помилок припускають бухгалтери під час проведення взаємозаліків. Відсутність розбіжностей з приводу взаємозаліку повинна бути підтверджена звіркою взаєморозрахунків та оформленим за її результатами двостороннім актом звірки розрахунків, де необхідно вказати підставу виникнення зустрічних заборгованостей, дату проведення взаємозаліку, документи, що підтверджують виникнення заборгованостей, сум також суми зарахованих вимог, обов'язково з виділенням сум ПДВ [64].

Некоректна оцінка операцій із розрахунків із постачальниками може критично позначитися фінансовому стані й викликати низку інших негативних наслідків:

- неправильний розрахунок сум ПДВ та податку на прибуток, що належать до сплати до бюджету, і, як наслідок, виникнення податкових санкцій;
- спотворення інформації у бухгалтерському балансі, що призводить до помилкових висновків користувачів звітності;
- неправильне обчислення строку позовної давності кредиторської заборгованості і, як наслідок, неможливість стягнути її з контрагента.

Усе це робить фінансову звітність недостовірною і, отже, спотворюються результати аналізу фінансового стану підприємства, що у своє

чергу впливає на прийняття рішень внутрішніх та зовнішніх користувачів даної звітності.

Важливою проблемою обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками, покупцями та замовниками та бухгалтерської звітності є проблема оцінки об'єктів бухгалтерського обліку для їх подання у звітності.

Як правило, розрахунки з постачальниками здійснюються після постачання товару чи надання послуги. У момент надходження товару у покупця виникає борг перед постачальником - кредиторська заборгованість. У тому випадку, коли оплата постачальнику проводиться авансовим методом, у покупця виникає дебіторська заборгованість.

Оскільки часто факт поставки товару не збігається за часом з отриманням за них коштів, у постачальника виникає дебіторська заборгованість, яка може бути ніколи не погашена, а значить, виникає необхідність прийняття зважених рішень, зіставлення ризику непогашення дебіторської заборгованості з ризиком втрати контрагентів

Існують такі проблемні аспекти, що стосуються обліково-аналітичного забезпечення питань управління розрахунками з контрагентами [65]:

- проблема взаємодії функцій обліку, аналізу та контролю розрахунків з постачальниками та покупцями в системі управління розрахунками;
- проблема вибору підходу до оцінки дебіторської та кредиторської заборгованості;
- організація та порядок аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості;
- вибір методики формування резерву за сумнівними боргами;
- способи здійснення розрахункових операцій.

У зв'язку з цим, в обліковій політиці ТОВ «Прометей-Сервіс» щодо розрахунків з контрагентами доцільно розкривати такі елементи, як:

1) можливість взаєморозрахунків з контрагентами: можливість взаємозаліків та способи обліку цих розрахунків, облік авансових платежів,

облік кредиторської та дебіторської заборгованості та строки їх погашення;

2) методика створення резерву сумнівних боргів, оскільки в обліковій політиці прописано лише необхідність його створення;

3) підхід до визначення вартості невідфактурованих поставок: за ринковими, договірними цінами чи цінами минулих поставок;

4) спосіб оцінки дебіторської та кредиторської заборгованості: без/з урахуванням відсотків, належних до стягнення/виплати щодо довгострокової/простроченої заборгованості.

Таким чином, зазначені вище елементи облікової політики можуть позначитися на якості обліку та контролю за розрахунками ТОВ «Прометей-Сервіс» з контрагентами, що надалі дозволить ефективно управляти розрахунками підприємства. Запропоновані напрями вдосконалення узагальнено в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 Напрями вдосконалення бухгалтерського обліку розрахунків з контрагентами

Напрямок	Необхідні умови	Результат
Взаємодія функцій обліку, аналізу та контролю	Постійний контроль за: - дотриманням облікової політики; - термінами виконання договірних зобов'язань (оплатою); - повним та своєчасним відображенням розрахункових операцій. Підготовка управлінської звітності щодо аналізу стану розрахунків із постачальниками (для аналізу дебіторську та кредиторську заборгованість).	Дотримання договірних умов із постачальниками та покупцями. Забезпечення платіжної дисципліни.
Створення резерву сумнівних боргів	Інвентаризація розрахунків з постачальниками та покупцями; Виконання вимог облікової політики щодо створення резерву; Розробка методики створення резерву сумнівних боргів.	Фінансова стабільність підприємства: покриття збитків за рахунок створюваного резерву; відображення реальної суми дебіторської заборгованості.
Відокремлений облік невідфактурованих поставок	Введення додаткового субрахунку до рахунку 63.	Детальна аналітика у розрахунках із постачальниками.

Джерело: сформовано автором

Таким чином, для ефективного управління розрахунками з контрагентами необхідно модернізувати облікові та аналітичні процедури на підприємстві, що передбачає необхідність вдосконалення існуючої нормативної бази та наближення її до міжнародної практики.

Для того, щоб поліпшити стан розрахунків на підприємстві, необхідно провести раціональну організацію контролю за станом розрахунків з контрагентами і виконати ряд заходів:

1. Регулярно відслідковувати співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості: значне переважання дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій нестійкості підприємства і робить необхідним залучення додаткових коштів; перевищення кредиторської заборгованості над дебіторської може призвести до неплатоспроможності підприємства. Основною умовою ефективного розподілу розрахункових операцій підприємства є досягнення рівноваги в обсягах дебіторської та кредиторської заборгованості. При цьому основною умовою здатності підприємства погашати свою кредиторську заборгованість за рахунок дебіторської є платіжна дисципліна покупців, що виключає прострочення платежу.

2. Контролювати політику диверсифікації щодо дебіторів, тобто. орієнтуватися на збільшення їх кількості та зменшення ризику несплати одним чи декількома великими покупцями.

3. Проводити класифікацію покупців і замовників залежно від виду продукції, обсягу закупівель, платоспроможності, історії кредитних відносин і запропонованих умов оплати.

4. Проводити постійний контроль за станом розрахунків за простроченою заборгованістю.

5. Маючи оперативні дані щодо простроченої заборгованості, необхідно починати претензійну роботу, тобто, висилати повідомлення - претензії з усіма розрахунками пені за прострочену заборгованість.

6. Вчасно знаходити неприпустимі види дебіторської і кредиторської заборгованості, зокрема прострочену заборгованість постачальників; заборгованість за розрахунками щодо відшкодування матеріальних збитків.

Даний комплекс заходів більшою мірою дозволить здійснювати контроль розрахунків з контрагентами і сприяти зниженню обсягів сумнівної дебіторської заборгованості. У цьому результаті вдосконалення розрахунків із покупцями безпосередньо вплинуть поліпшення розрахункових відносин із постачальниками.

Раціональна організація контролю стану розрахунків дозволить підвищити ділову активність і платоспроможність організації, а також відповідальності за дотриманням платіжної дисципліни і, відповідно, впливає на фінансову стійкість підприємства в цілому.

3.3. Підвищення ефективності внутрішнього контролю стану розрахунків із контрагентами

Внутрішній контроль у загальному вигляді це сукупність організаційної структури, методик та процедур, прийнятих керівництвом підприємства як засіб впорядкованого та ефективного ведення господарської діяльності. Внутрішній контроль включає організовані всередині підприємства та його силами нагляд та перевірку дотримання вимог законодавства, точності та повноти документації бухгалтерського обліку, своєчасності підготовки достовірної фінансової звітності, запобігання помилкам та спотворенням, виконання наказів та розпоряджень.

У даний час на багатьох підприємствах внутрішній контроль стану розрахунків із контрагентами забезпечується шляхом розподілу функцій між його відділами; призначення осіб, відповідальних за перевірку виконання умов договорів та ведення обліку розрахунків; формування системи підзвітності; функціонування ревізійної комісії як органу контролю фінансово-

господарської діяльності підприємства. Все це, безсумнівно, дає певною мірою позитивний результат, проте наявність сумнівних та безнадійних боргів у господарській діяльності підприємств ставить під сумнів ефективність таких заходів та наголошує на актуальності пошуку нових шляхів вирішення даної проблеми.

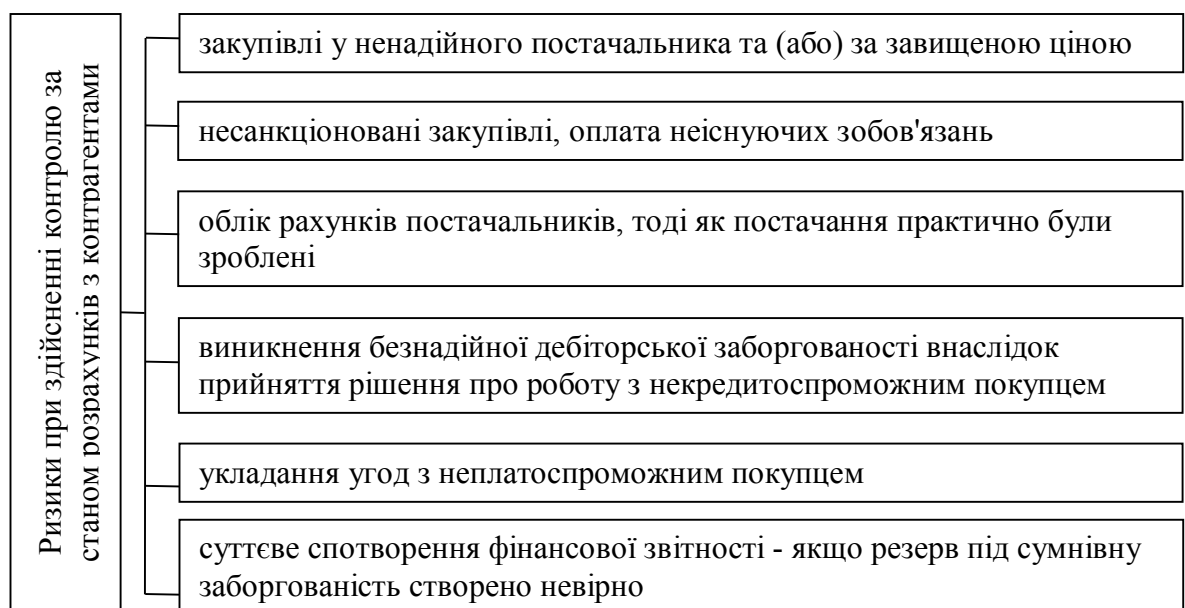
На наш погляд, саме відділ внутрішнього аудиту є структурою, здатною виконувати функції контролю підготовки об'єктивної фінансової інформації, оцінки ефективності системи внутрішнього контролю, виявлення та управління ризиками, оскільки внутрішні аудитори здатні виконувати значний обсяг контрольних функцій, покладених на керівництво підприємства. Важливо й те, що відділи внутрішнього аудиту використовуються на підприємствах у переважній більшості країн і практично підтверджують свою ефективність.

Необхідність внутрішнього аудиту впливає із проблем, пов'язаних із «ефектом масштабу». В економіці поняття «ефект масштабу» означає, що, по-перше, у міру зростання масштабу виробництва підприємства досягає зниження витрат з допомогою впливу низки чинників (це – позитивний ефект масштабу); по-друге, паралельно існує негативний ефект масштабу, який полягає у певних управлінських труднощах, пов'язаних із координуванням та контролюванням діяльності великого підприємства[66]. Особливо важливий внутрішній аудит у тому випадку, якщо підприємство має територіально розкидані філії або підрозділи, в яких місцеве керівництво приймає самостійні рішення, а центральному керівництву необхідна достовірна інформація про їхню діяльність для здійснення контролю та оцінки прийнятих рішень у цілому. Багаторівневий апарат управління створює проблеми обміну інформацією, координації рішень, збільшує ймовірність прийняття різними ланками управління рішень, які суперечать одна одній. Ускладнюється контроль різних ланок управління з боку центрального керівництва, що підвищує ризик помилок та зловживань персоналу.

Внутрішні аудитори здатні допомогти менеджерам забезпечити захист

від помилок та зловживань, визначити «зони ризику» та можливості усунення майбутніх недоліків чи недостач, ідентифікувати та «підсилити» слабкі місця в системах управління та виявити ті принципи управління, які були порушені. Всі ці дії доповнюються обговоренням проблем з вищими органами управління компанії, потреби та пропозиції яких визначають процедури внутрішнього аудиту. Таким чином, можливе використання послуг внутрішніх аудиторів як додаткових ресурсів, які допомагають органам управління здійснювати їх функції з управління підприємством.

Очевидно, що внутрішній аудит принесе вигоду лише в тому випадку, якщо результат функціонування відділу внутрішнього аудиту перевищуватиме його вартість. З погляду впливу ризику на фінансовий стан підприємства дія внутрішнього аудиту проявляється у вигляді зниження суми збитку від ризикової події, що настала, за умови спрацювання захисту. Ефективність діяльності відділу внутрішнього аудиту визначається показниками: ймовірність виявлення помилок; ступінь захисту. Показник ступеня захисту є частка зниження збитку, що досягається внаслідок виявлення помилок внутрішніми аудиторами. При здійсненні контролю за станом розрахунків з контрагентами можуть виникати ризики (рис. 3.2).

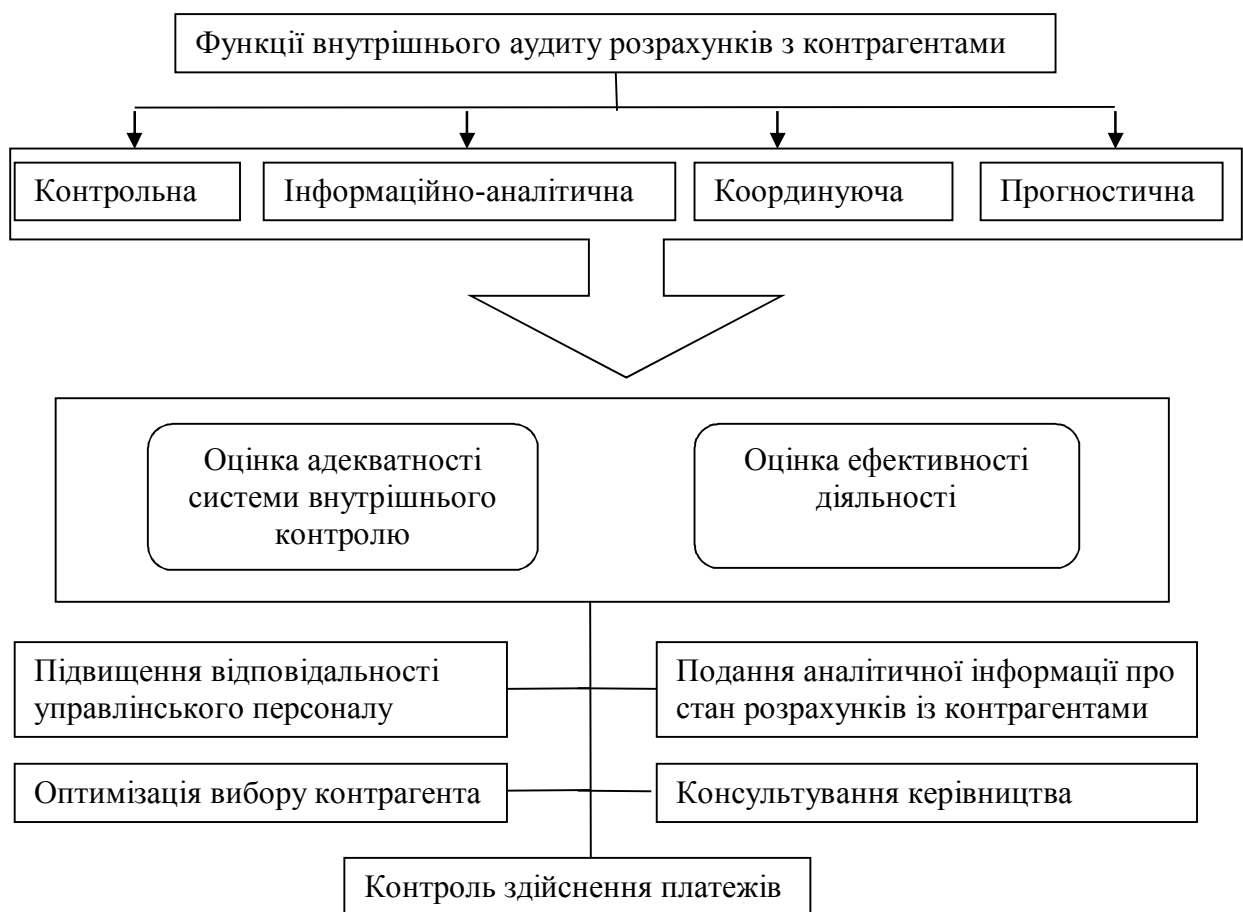
Рисунок 3.2 Основні ризики при здійсненні контролю за станом розрахунків з контрагентами

Джерело: сформовано автором

Таким чином, основним критерієм підвищення ефективності контролю стану розрахунків із контрагентами є зниження втрат, пов'язаних із виникненням сумнівних та безнадійних боргів.

Вважаємо, що доцільно розмежувати контрольні функції бухгалтерського обліку та функції контролю як системи. Бухгалтерський облік забезпечує керівництво підприємства інформацією необхідною для ухвалення управлінських рішень, формуючи інформаційну базу для здійснення своєчасного контролю. При цьому своєчасний та ефективний контроль облікової діяльності сприяє формуванню повної та достовірної інформації.

Отже, для вирішення зазначеної проблеми рекомендовано створення служби внутрішнього аудиту у структурі підприємств. Виділено функції внутрішнього аудиту розрахунків з контрагентами як найбільш ефективного виду внутрішнього контролю (рис. 3.3).

Рисунок 3.3 Функції внутрішнього аудиту розрахунків із контрагентами

Джерело: сформовано автором

Головне завдання органів внутрішнього контролю полягає в забезпеченні задоволення потреб органів управління в частині надання контрольної інформації з різних питань, що цікавлять. При цьому в роботі виокремлено такі основні функції внутрішнього контролю:

- оцінка адекватності системи внутрішнього контролю;
- перевірка ланок управління (у тому числі бухгалтерської служби), надання обґрунтованих пропозицій щодо усунення виявлених недоліків та рекомендацій щодо підвищення ефективності управління;
- оцінка ефективності діяльності - здійснення експертної оцінки різних сторін функціонування підприємства (у тому числі сфери розрахунків з контрагентами) та надання обґрунтованих пропозицій щодо їх удосконалення.

Створення ефективної системи внутрішнього аудиту дозволить:

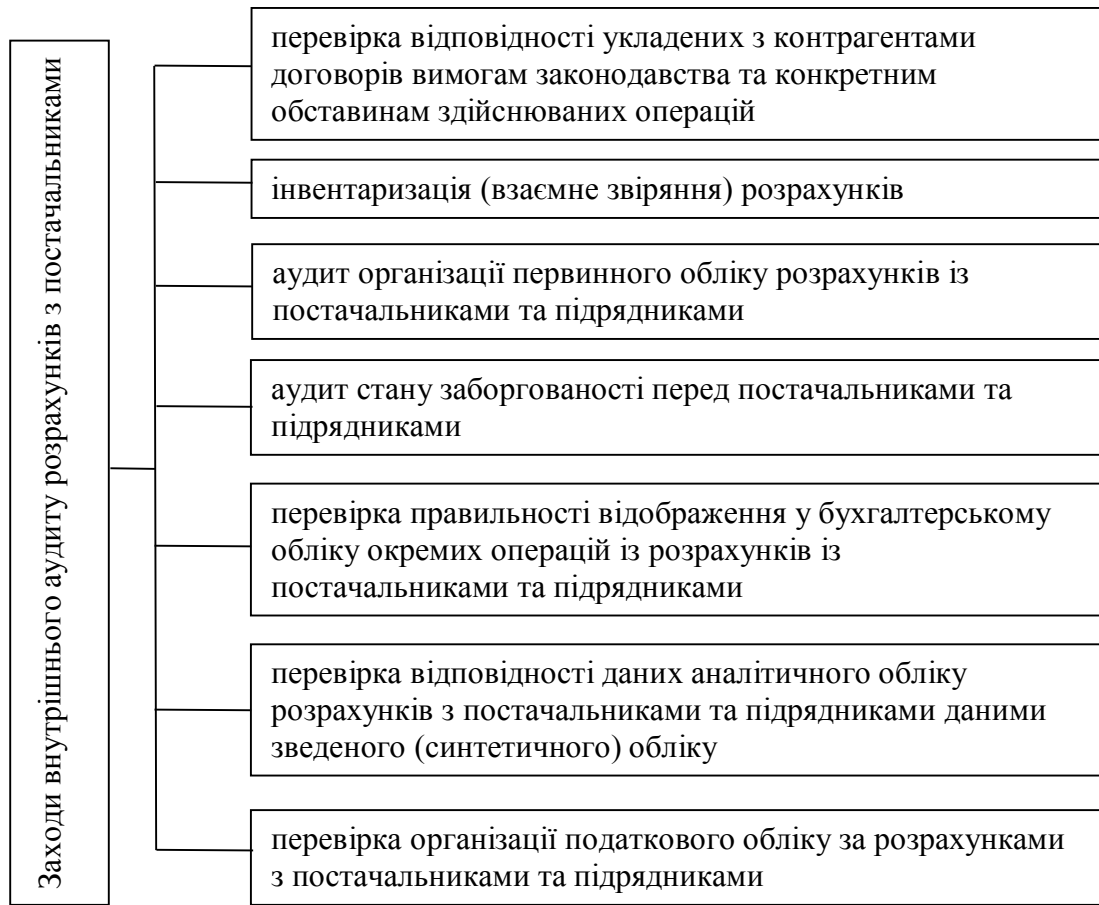
- забезпечити ефективне функціонування, стійкість та максимальний розвиток підприємства в умовах багатопланової конкуренції;
- зберегти та ефективно використовувати ресурси та потенціал підприємства;
- своєчасно виявити та мінімізувати комерційні, фінансові та інші ризики в управлінні підприємством;
- сформулювати адекватну сучасним умовам господарювання, що постійно змінюються, систему інформаційного забезпечення всіх рівнів управління, що дозволяє своєчасно адаптувати функціонування підприємства до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Для здійснення внутрішнього аудиту розрахунків з постачальниками та замовниками підприємствам слід використовувати єдину методику, яка визначатиме порядок та терміни її проведення, а також прийоми та процедури, що застосовуються під час перевірки.

На нашу думку, внутрішній аудит розрахунків з постачальниками та замовниками з метою здійснення оперативного контролю та управління бажано проводити не рідше ніж двічі на рік. Крім того, слід проводити позапланові перевірки, приділяючи особливу увагу випадкам підозри у

ЗЛОВЖИВАННЯХ.

План заходів внутрішнього аудиту розрахунків з постачальниками узагальнено на рис. 3.4.

Рисунок 3.4 План заходів внутрішнього аудиту розрахунків з постачальниками

Джерело: узагальнено автором

Для реалізації запропонованого плану перевірки необхідно проведення наступних аудиторських процедур:

- перевірка достовірності (повноти та точності) фактів оприбуткування товарно-матеріальних цінностей, прийняття до обліку робіт, послуг;
- перевірка оперативності реєстрації фактів надходження сировини та матеріалів, надання послуг;
- перевірка законності первинної облікової документації та дотримання графіка документообігу;
- перевірка точності реєстрації документа в облікових регістрах;

- перевірка організації зберігання документів та організації доступу до первинної облікової документації;
- перевірка реальності дебіторської та кредиторської заборгованості;
- перевірка правильності списання дебіторської заборгованості;
- перевірка розрахунків з невідфактурованих поставок;
- перевірка розрахунків за комерційними кредитами;
- перевірка розрахунків за претензіями;
- перевірка обліку курсових та сумових різниць (у разі здійснення розрахунків в іноземній валюті);
- перевірка відповідності даних аналітичного обліку оборотам та залишкам за рахунками синтетичного обліку;
- перевірка правильності відображення у звітності підсумкових даних за розрахунками з постачальниками та підрядниками;
- перевірка податкового обліку.

Здійснення аудиторських процедур під час перевірки розрахунків із постачальниками та підрядниками дозволить реалізувати внутрішній контроль за такими напрямками:

- створити базу даних затверджених постачальників (підрядників), для кожного постачальника визначити категорію витрати, відповідального менеджера, відповідального бухгалтера;
- оптимізувати вибір постачальників (підрядників) та змінити інформаційні дані про них в інформаційній системі;
- збільшити відповідальність менеджерів за закупівлю товарів та послуг, претензійну роботу з постачальниками (підрядниками), своєчасне подання документів у бухгалтерію;
- забезпечити контроль наявності договорів;
- забезпечити контроль процесу здійснення платежів;
- отримувати актуальну аналітичну інформацію про передоплати та стан кредиторської заборгованості;
- аналізувати всі операції з конкретним постачальником чи підрядником

(платежі, ціни, претензії).

Аудит розрахунків із покупцями та замовниками слід проводити у порядку, аналогічному здійсненню аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками. При цьому основними етапами перевірки будуть:

- перевірка договорів із покупцями та замовниками (їхня правова оцінка, вивчення умов договорів, встановлення кола покупців та замовників);
- звірка розрахунків із покупцями та замовниками;
- аудит організації первинного обліку розрахунків із покупцями та замовниками;
- аудит стану заборгованості покупців та замовників;
- перевірка правильності відображення у бухгалтерському обліку окремих операцій із розрахунків із покупцями та замовниками;
- перевірка відповідності даних аналітичного обліку розрахунків із покупцями та замовниками даними зведеного (синтетичного) обліку;
- перевірка організації податкового обліку за розрахунками з покупцями та замовниками.

Процедури контролю стану дебіторську заборгованість необхідні переважно для аналітичних цілей і призначені для аналізу та поліпшення ліквідності підприємства, зменшення ризику виникнення безнадійних боргів, і навіть зниження рівня простроченої дебіторську заборгованість, забезпечення своєчасно припливу коштів.

Відповідно до мети та завдань кожної окремої перевірки внутрішні аудитори повинні самостійно визначати набір застосовуваних процедур виходячи з потреб у частині контрольної інформації. Це дозволить уникнути тотального контролю окремих операцій, знизити витрати проведення перевірок, забезпечуючи отримання розумних гарантій те, що процеси, здійснювані організацією, ефективні.

Підсумовуючи, зазначимо, що рекомендовані принципи організації служби внутрішнього аудиту та порядок здійснення внутрішнього аудиту розрахунків з контрагентами дозволять підвищити ефективність діючої на

підприємствах системи внутрішнього контролю загалом та внутрішнього контролю стану розрахунків зокрема.

Здійснення внутрішнього контролю за допомогою організації служби внутрішнього аудиту дозволить підприємствам оптимізувати їхню діяльність, сприяючи керівництву у виконанні його обов'язків за допомогою інформування та консультування, а також звести до мінімуму можливість прийняття нераціональних, не вигідних управлінських рішень та досягти прийняттого рівня ризику виникнення збитків.

Вважаємо, що внутрішній контроль розрахунків із контрагентами є ключовим елементом комплексної системи обліково-аналітичного забезпечення.

ВИСНОВКИ

1. У сучасних умовах, коли суб'єктам господарювання доводиться здійснювати свою діяльність в умовах все більшого загострення конкурентного середовища, розрахунки з контрагентами набувають особливого характеру і є одним із ключових елементів у питаннях виживання підприємств. Від стану розрахунків із контрагентами багато в чому залежить стійкість фінансового стану підприємств, ефективність їх функціонування та перспективи подальшого розвитку.

2. У результаті проведеного дослідження уточнено поняття категорії «розрахунки». Розрахунки - дії щодо відчуження власних коштів на користь іншої особи або отримання коштів від іншої особи, що забезпечують здійснення зв'язків між економічними суб'єктами, як виробниками та споживачами, які мають взаємні зобов'язання, щодо руху результатів праці, отриманих не для власного споживання, а задоволення суспільних потреб. Запропоноване визначення дозволяє встановити взаємозв'язок економічний категорії «розрахунки» з юридичним поняттям «зобов'язання», яке у бухгалтерському обліку відображається як дебіторська та кредиторська заборгованість.

3. Оскільки в умовах розвитку міжнародного співробітництва та приведення національного законодавства з бухгалтерського обліку до норм міжнародних стандартів особливої актуальності набуває облік дебіторської та кредиторської заборгованості. У зв'язку з цим виявлено спільні та відмінні риси вимог національних та міжнародних стандартів щодо обліку дебіторської та кредиторської заборгованості, а також визначено можливі напрями трансформації вітчизняної практики обліку відповідно до МСФЗ. Встановлено що найбільш суттєво позиції національних та міжнародних стандартів розходяться у питаннях: оцінки заборгованості. У той час як вітчизняні стандарти орієнтовані на юридичну оцінку, МСФЗ передбачають можливість оцінки економічної.

4. Бухгалтерський облік як елемент системи обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з контрагентами, функціонує та взаємодіє з підсистемою економічного аналізу та контролю. Внаслідок взаємодії підсистем утворюється обсяг інформації обліково-аналітичної системи. Взаємодія бухгалтерської та аналітичної підсистеми, являє собою поточне регулювання та планування діяльності суб'єкта. Поєднання аналітичної та контрольної підсистем утворює потужну базу для оцінки та виявлення ризиків господарської діяльності підприємства.

5. Обґрунтовано що підсистема обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з контрагентами – це сукупність взаємодіючих та взаємопов'язаних елементів, що сприяють формуванню бізнес-процесу за допомогою збору, реєстрації, оцінки, узагальнення та аналізу всіх видів інформації, що використовується для планування діяльності, розробки, прийняття та реалізації управлінських рішень, а також здійснення контрольних дій з метою зниження ризиків суттєвого її спотворення.

6. Запропонована модель дозволяє об'єднати облікові та аналітичні операції в один процес за допомогою взаємозв'язку її ключових елементів на різних організаційних рівнях, об'єднаних у блок процесу управління: бухгалтерський облік та звітність, контроль та регулювання, аналіз та планування. Тим самим досягається мета формування інформаційної бази для прийняття управлінських рішень на основі нормативної, бухгалтерської (облікової), аналітичної та необлікової інформації.

7. Проведений аналіз фінансово-економічних умов господарства свідчить, що ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв є невеликим за розмірами підприємством, яке спеціалізується на вирощуванні зернових та соняшнику. Основою рослинництва підприємства є вирощування зернових культур і соняшнику – їх питома вага у структурі виручки від реалізації сільськогосподарської продукції становить 39,4 % і 47,8 % відповідно. Протягом періоду, що досліджується, фінансовим результатом господарської діяльності підприємства був прибуток. У 2020 році чистий прибуток

підприємства становив 31 198,0 тис.грн. ТОВ «Прометей-Сервіс» забезпечене необхідними ресурсами. Крім того, підприємство є фінансово незалежним від зовнішніх джерел фінансування та має достатній обсяг коштів (активів) для погашення своїх боргів протягом року.

8. Бухгалтерський облік розрахунків із контрагентами у ТОВ «Прометей-Сервіс» м. Миколаїв включає: організацію розрахунків із контрагентами; систему синтетичного та аналітичного обліку розрахунків; порядок розкриття інформації про розрахунки у фінансовій звітності. На підставі аналізу документообігу ТОВ «Прометей-Сервіс» згруповано первинні документи та реєстри аналітичного обліку стосовно стадій облікового процесу, а саме: документи, що підтверджують факт юридичного виникнення та припинення зобов'язань; документи, що є підставою для економічного визнання та припинення зобов'язань; документи, що супроводжують процес розрахунків.

9. Основне завдання обліку дебіторської та кредиторської заборгованості - формування достовірної та обґрунтованої інформації про наявність та рух дебіторської та кредиторської заборгованості на рахунках бухгалтерського обліку, контроль за їх погашенням. Вирішення цього завдання дозволить своєчасно інформувати керівництво підприємства про стан поточних розрахунків та забезпечити фінансову стійкість підприємства. Контроль за термінами оплати впливає фінансовий стан підприємства. Пропуск платежу за договорами тягне за собою штрафи, а пропуск строку позовної давності за платежами - коригування та перерахунок податкових зобов'язань.

10. Загалом система управління дебіторською заборгованістю передбачає існування двох підсистем: підсистеми управління кредитною політикою та підсистеми, що охоплює комплекс заходів, які спрямовані на зниження ризику виникнення простроченої та уникнення безнадійної дебіторської заборгованості. Запропоновано етапи формування системи управління дебіторської заборгованості.

11. Розроблена методика розрахунку аналітичних показників спрямована на поглиблене дослідження дебіторської та кредиторської заборгованості, а виділені показники розширюють можливості обґрунтування управлінських рішень щодо положень кредитної політики та вибору умов договорів, що укладаються з контрагентами.

12. Запропоновано комплекс заходів, що дозволить здійснювати контроль розрахунків з контрагентами і сприяти зниженню обсягів сумнівної дебіторської заборгованості. У цьому результаті вдосконалення розрахунків із покупцями безпосередньо вплинуть поліпшення розрахункових відносин із постачальниками. Обґрунтовано що раціональна організація контролю стану розрахунків дозволить підвищити ділову активність і платоспроможність організації, а також відповідальності за дотриманням платіжної дисципліни і, відповідно, впливає на фінансову стійкість підприємства в цілому.

13. Раціональна організація контролю стану розрахунків дозволить підвищити ділову активність і платоспроможність організації, а також відповідальності за дотриманням платіжної дисципліни і, відповідно, впливає на фінансову стійкість підприємства в цілому. Для вирішення зазначеної проблеми рекомендовано створення служби внутрішнього аудиту у структурі підприємств. Виділено функції внутрішнього аудиту розрахунків з контрагентами як найбільш ефективного виду внутрішнього контролю. Вважаємо, що внутрішній контроль розрахунків із контрагентами є ключовим елементом комплексної системи обліково-аналітичного забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Малюга Н. М., Штейнман М. Я., Боримская Е. П. Счетоведение : монографія в 3-х частих. Ч. II. Планы счетов бухгалтерского учета /; предисл. Ф. Ф. Бутынца, под науч. ред. проф. М. Я. Штейнмана. – Житомир : ЖГТУ, 2009. – С 396.
2. Петренко Н.І. Бухгалтерський облік поточних зобов'язань: категорії, поняття, терміни. *Вісник Донбаської державної машинобудівної академії*. - 2012. № 1 (26). С 184 -189.
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999р., № 996 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
4. Яременко В., Сліпущко О. Новий тлумачний словник української мови. У 4-х томах / К. : Аконіт, 2000. С 912 – 941.
5. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік : підруч. для студ. спеціальності «Облік і аудит» вищ. навч. закл.;– 7-ме вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2006. С 832.
6. Соколов Я.В. Обязательство: что это? URL: <https://buh.ru/articles/documents/13743/>
7. Пятов М.Л., Соколов Я.В.. Управление обязательствами организации : монография / М.: «Финансы и статистика». 2004. С 224.
8. Акімова Н. С., Топоркова О. В., Євлаш Т. О., Говоруха О. О.. Облік та аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємств оптової торгівлі : монографія. Харків: ХДУХТ, 2016. – 285 с.
9. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
10. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
11. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 Дебіторська заборгованість : Наказ Міністерства фінансів України від

08.10.1999 р. № 237 / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>

12. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 Фінансові інструменти : Наказ Міністерства фінансів України від 30.10.2001 р. № 559 / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01>

13. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 (МСБО 39). Фінансові інструменти: визнання та оцінка : Міністерство фінансів України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_015

14. Яремко І. Й. Економічні категорії в методології обліку : монографія. Львів : Каменяр, 2002. – 192 с.

15. Береза С. Л. Проблеми визнання дебіторської заборгованості в обліку. *Вісник ЖДТУ*. – 2003. – №4 (26). – С. 32–36.

16. Кундря-Висоцька О. П. Бухгалтерський облік : навчальний. посібник. К. : Алерта, 2004. – 303 с.

17. Завгородний В. П. Бухгалтерский учет в Украине. Киев: А. С. К., 2003. – 847 с.

18. Лігоненко Л. О., Новікова Н.М. Управління дебіторською заборгованістю підприємства : навчальний. посіб. .,К.: КНТЕУ, 2005. – 275 с.

19. Матицина Н. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2006. №12. С. 38–42.

20. Русалева Л. А., В.М. Богаченко, Т.М.Калачева.. Терия бухгалтерского учета: учебник / Ростов н/Д : Феникс, 2004. – 448 с.

21. Волков Д. Л. Основы финансового учета : учебник / СПб. : Изд-во Санкт-Петерб. ун-та, 2003. – 432 с.

22. Кругляк Б.С. Бухгалтерський облік : організаційно-методологічні аспекти : навчальний посібник / Хмельницький : ТУП, 2001. – 286 с.

23. Бланк И. А. Управление использованием капитала / К. : «Ника-Центр», 2000. – 656 с.

24. Полякова С. И., Старовойтова Е. В., Соловьева О. В. Бухгалтерский учет : учебн. пособие / М. : ИНФРА-М, 2004. – 391 с.
25. Краснова Л. П., Шалашова Н. Т., Ярцева Н. М. Бухгалтерский учет : учебник / [2-е изд. с измен.] – М. : Юристь, 2002. – 542 с.
26. Гетьман В.Г. Финансовый учет : учебник / [2-е изд., перераб. и доп.] – М. : Финансы и статистика, 2004. – 784 с.
27. Бакаев А. С., Безруких П. С., Врублевский Н. Д. Бухгалтерский учет : учебник / [4-е изд., перераб. и доп.] – М. : Бухгалтерский учет, 2002. – 719 с.
28. Сопко В. В. Бухгалтерський облік : навч. посібник / [3-тє вид., перероб. і доп.]. – К. : КНЕУ, 2000. – 578 с.
29. Глен А. Велш, Деніел Г. Шорт.. Основи фінансового обліку /; [пер. з англ. О. Мінін, О. Ткач] ; [5-те вид.]. – К. : Основи, 1997. – С.943.
30. LannyG. Chasteen. Intermediate accounting : Student Mastery Guide to Accompany / LannyG. Chasteen, RichardE. Flanerty, MelvinC. O'Connor. – [fourth edition)]. – USA. : Malloy Lithographing, 1992. – 405 p.
31. Ван Хорн Джеймс К., Вахович мл. Джон М. Основы финансового менеджмента /; [пер. с англ.] ; [11-е изд.]. – М. : Изд. дом «Вильямс», 2001. – 992 с.
32. Нашкерська Г. Особливості визнання та оцінки поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги. *Бухгалтерський облік і аудит: науково-практичний журнал*. 2009. №11. С. 31–37.
33. Черненко Л.В. Управління дебіторською заборгованістю в аграрних підприємствах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами». Київ, 2008. – 20 с.
34. Лігоненко Л. О., Новікова Н. М. Управління дебіторською заборгованістю підприємства: навч. посіб. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. — 275 с.
35. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Партин Г. О., Пилипенко Л. М.. Облік і аудит: термінологічний словник /2-ге вид., доопрац. та доповн. — Львів :

Видавництво Львівської політехніки; ПП НВФ «Біарп», 2012. — 632 с.

36. Гуня В. О. Удосконалення класифікації дебіторської заборгованості та її відображення у фінансовій звітності підприємств. *Економічний простір*. 2009. № 21. С. 206–211.

37. Эльдяева Э.М., Исаева Ю.В., Драгунич Д. Совершенствование учета и внутреннего контроля расчетов с поставщиками и подрядчиками / Экономическая система современного общества. 2017. С. 82-88.

38. Кришталева Т.И. Аудит налогообложения: учебное пособие / М.: Дашков и Ко, 2010. – 272 с.

39. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 14 «Оренда» : Наказ Міністерства фінансів України від 28.07.2000 р. № 181 / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0487-00>

40. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток» : Наказ Міністерства фінансів України від 28.12.2000 р. № 353 / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0047-01>

41. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 18 «Будівельні контракти» : Наказ Міністерства фінансів України від 28.04.2001 р. № 205 / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0433-01>

42. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів» : Наказ Міністерства фінансів України від 30.10.2001 р. № 559 / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00>

43. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 23 «Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін» : Наказ Міністерства фінансів України від 18.06.2001 р. № 303 / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0539-01>

44. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15

«Дохід» : Наказ Міністерства фінансів України від 29.11.99 р. № 290 /
 Міністерство фінансів України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>

45. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 18 (МСБО 18) Дохід :
 Міністерство фінансів України URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_025

46. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11
 «Зобов'язання» : Наказ Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20
 / Міністерство фінансів України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>

47. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 (МСБО 1). Подання
 фінансової звітності : Міністерство фінансів України URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_013

48. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 10 (МСБО 10). Події
 після звітного періоду : Міністерство фінансів України URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_024

49. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 12 (МСБО 12).
 Податки на прибуток : Міністерство фінансів України URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_012

50. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 17 (МСБО 17).
 Оренда : Міністерство фінансів України URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_018

51. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 19 (МСБО 19).
 Виплати працівникам : Міністерство фінансів України URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_011

52. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 (МСБО 32).
 Фінансові інструменти: подання : Міністерство фінансів України URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_029

53. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 37 (МСБО 37).
 Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи : Міністерство фінансів

України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_051

54. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 Загальні вимоги до фінансової звітності : Наказ Міністерства фінансів України від 7.02.13 № 73 / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>

55. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999р. № 291 / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>

56. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності : Наказ Міністерства фінансів України від 28.03.2013 р. № 433 / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13>

57. Кузнєцов А.В. Формування інформації про зобов'язання в системі бухгалтерського обліку економічного суб'єкта. *Вісник СДСЄУ*. 2013. № 5 (49). С. 139 – 142.

58. Бруханський Р. Ф., Железняк Н. В., Хомин І. П. Фінансово-облікова проблематика відтворення потенціалу сільськогосподарських підприємств : монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 452 с.

59. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства : Наказ Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. № 635 / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0635201-13>

60. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань : Наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 879 / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14>

61. Домбровська Л. В. Зміцнення фінансової стійкості підприємства шляхом оптимізації структури капіталу. *Ефективна економіка*. - 2014. - № 2. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_2_7.

62. Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті : Інструкція : Постанова Правління НБУ від 21.01.2004 р. № 22 : зі змінами та доповн. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>

63. Кузина Е.И. Необходимость организации внутреннего контроля расчетов с поставщиками. *Современная экономика: актуальные вопросы, достижения и инновации: сб. ст. междунар. науч.-практ. конф.* Изд-во МЦНС «Наука и просвещение», 2018. С. 72—74.

64. Веснина К.С. Современные проблемы организации аудита расчётов с поставщиками и подрядчиками, покупателями и заказчиками. *Научный сибирский альманах.* 2014. №1. С. 37—41.

65. Яковлева Л.Я., Мисюкевич Н.С. Развитие методики бухгалтерского учета и анализа расчетов с поставщиками и покупателями / *Инновационное развитие экономики.* 2014. №3 (20). С. 177—122.

66. Бурцев В. В. Как организовать внутренний аудит на предприятии в современных условиях / *Аудит.* 2006. № 5. С. 4—11.

Додаток А

Система обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з контрагентами

Рівень системи	Центр відповідальності	Мета	Задачі	Обліково-аналітичні процедури	Результат
1	2	3	4	5	6
1. Планово-підготовчий	служби економічного суб'єкта, відповідальні за здійснення постачання ТМЦ, виконання робіт, надання послуг, а також реалізацію виробленої продукції.	визначення кола потенційних постачальників, підрядників, покупців та замовників.	запобігання випадкам закупівлі у ненадійного постачальника та/або за завищеною ціною; недопущення виникнення невиннованої дебіторської заборгованості внаслідок ухвалення рішення про роботу з неплатоспроможним контрагентом.	аналіз платоспроможності, ліквідності, фінансового стану контрагента на основі даних бухгалтерської фінансової звітності, а також аналіз фінансової інформації про діяльність контрагента, отриманої з інших джерел.	ухвалення управлінського рішення про необхідність укладання угоди з тим чи іншим контрагентом.
2. Договірні роботи	служби економічного суб'єкта, відповідальні за укладання договорів.	укладення та підписання договору (угоди) з контрагентом.	погодження умов договору яким одна особа (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої особи (кредитора) певну дію або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язків; виключення можливості здійснення несанкціонованих поставок, оплати неіснуючих зобов'язань	розрахунок планово-розрахункових показників обсягів, цін, визначення строків та порядку постачання (реалізації) матеріальних цінностей, виконуваних робіт, наданих послуг, а також встановлення строків та порядок розрахунків.	закладається правова основа системи розрахунків економічного суб'єкта із контрагентом.

Продовження додатку А

1	2	3	4	5	6
3. Економічний	служби економічного суб'єкта, відповідальні за здійснення постачання товарно-матеріальних цінностей, виконання робіт, надання послуг.	виконання умов договору щодо поставки (реалізації) активів.	оцінка та збір обліково-економічної інформації про здійснення господарської операції.	своєчасне, точне і достовірне відображення у виправдувальних (виконавчих) документах обліково-економічної інформації, що підтверджує вчинення факту господарського життя, тобто, оцінки у натуральному та грошовому вираженні. Також слід зазначити необхідність обліку поставок (продажу) у спеціалізованих автоматизованих програмах чи автоматизованих системах розрахунків. Багато в чому цю процедуру можна віднести до функцій управлінського обліку. Перевагами використання подібних програмних продуктів є їх функціональні можливості	дані у натуральному та вартісному вираженні про хід виконання бізнес-процесів, відображені у спеціалізованих автоматизованих системах повинні бути інформаційною базою для відображення фактів господарського життя у системі бухгалтерського обліку економічного суб'єкта

Продовження додатку А

1	2	3	4	5	6
4. Обліковий	служби економічного суб'єкта, відповідальні за здійснення бухгалтерського та податкового обліку.	відображення фактів господарського життя у системі бухгалтерського та податкового обліку економічного суб'єкта.	дотримання принципів, встановлених чинним законодавством, обліковою політикою та іншими організаційно-розпорядчими документами економічного суб'єкта у сфері відображення інформації про стан операцій із розрахунків з контрагентами у системі бухгалтерського та податкового обліку.	відображення інформації про виникнення дебіторської та кредиторської заборгованості на підставі первинних облікових документів, оформлених відповідно до вимог чинного законодавства та внутрішніх норм, на синтетичних та аналітичних рахунках бухгалтерського обліку; розрахунок показників бухгалтерської звітності та групування облікових даних про наявність та зміну заборгованості контрагентів в розрізі, необхідних внутрішнім та зовнішнім користувачам.	відображення інформації про розрахункові операції в регістрах бухгалтерського обліку.
5. Фінансовий	служби економічного суб'єкта, відповідальні за здійснення розрахунково-платіжних операцій.	здійснення факту оплати внаслідок здійснення господарських операцій заборгованості.	дотримання і вимог розрахунково-платіжної дисципліни.	контроль за виконанням встановлених договором порядку та строків оплати, прийняття заходів щодо недопущення виникнення простроченої заборгованості	завершення економічного циклу операції з розрахунків.

Продовження додатку А

1	2	3	4	5	6
6. Внутрішнього контролю та аудиту	служби економічного суб'єкта, відповідальні за здійснення внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту.	контроль та виявлення помилок в інформації про розрахункові операції		перевірка повноти фактів оприбуткування та реєстрації ТМЦ, прийняття до обліку робіт, послуг, дотримання правил оформлення первинних документів та графіка документообігу, правова оцінка та перевірка виконання умов договорів, недопущення випадків відображення в обліку заборгованості без фактичного здійснення поставок (реалізації), контроль за здійсненням платежів, перевірка правильності відображення даних за розрахунками з контрагентами в системі бухгалтерського обліку.	забезпечення достовірності фінансової інформації щодо розрахунків з контрагентами у бухгалтерській фінансовій звітності, а також внутрішньої аналітичної звітності економічного суб'єкта, необхідної для прийняття управлінських рішень.